

GODT ØKOLOGISK HÅNDVÆRK 2017

ØKOLOGI I BALANCE

ØGET JORDFRUGTBARHED OG KLIMATÆNKNING

SOCIALT ENGAGEMENT

EKSTRAORDINÆR DYREVELFÆRD

ØKOLOGI I BALANCE

- 5 **Bedre balance gennem samarbejde**
- 6 **Til gengæld er det spændende**
Niels Jørgen Vinge Rasmussen, Kathrinesminde
- 8 **Ægproducent går fem procent længere**
Jakob Kjær, Overgaard
- 10 **Fordi I fortjener det**
Morten Jensen, Syrengården

ØGET JORDFRUGTBARHED OG KLIMATÆNKNING

- 13 **To sider af samme sag**
- 14 **Frugtbar sandkasse**
Karl Henning Mikkelsen, Højbo
- 16 **Hvad kan man få for en kasse øl**
Steen Nørhede, Birkegården
- 18 **Mere humus kan redde landbruget**
Martin Bech, Almende

SOCIALT ENGAGEMENT

- 21 **Du hjælper - og du får hjælp**
- 22 **Én skal gå forrest**
Jens Mølgaard Drejer, Sølager Værkstederne
- 24 **Maden fører os sammen**
Trine Bech, Spirelyst
- 26 **Nærvær og samarbejde**
Per Uglebjerg og Birgit Madsen, Bakkedalen

EKSTRAORDINÆR DYREVELFÆRD

- 29 **Vi sætter rammerne for dyrenes liv**
- 30 **Dyrevelfærd betaler sig**
Marianne Fløe og Bertel Hestbjerg, Hestbjerg Økologi
- 32 **Malkekøer er som top-atleter**
Ger Glob Lassen, Ellinglund
- 34 **Fodermester på savannen**
Hans Henrik Thomsen, Hallundbjerg

GODT ØKOLOGISK HÅNDVÆRK 2017

UDGIVER:

Økologisk Landsforening
Silkeborgvej 260, 8230 Åbyhøj
www.okologi.dk

TRYK: ArcoRounborg a/s

OPLAG: 5.900

REDAKTION:

Irene Brandt, ansvarshavende
ib@okologi.dk

Maja Eline Petersen
mep@okologi.dk

BILLEDBEHANDLING:

Arne Bjerre
ab@okologi.dk

LAYOUT:

Irene Brandt
ib@okologi.dk

GODT HÅNDVÆRK

.....

Tekst: Per Kølster, landsformand Økologisk Landsforening

” Hverken ordet håndværk eller bonde ligger helt rigtigt i munden mere. En skam.

Til alle tider har forandringerne i landbruget været drevet af en solid blanding af omstændighederne omkring landbruget og så de enkelte, handlekraftige og visionære landmænd.

I vores verden som økologer er det sjældent nogle snedige tekniske fix men derimod den omfattende forståelse for, hvordan jorden, planterne, dyrene, teknikken og menneskerne kan spilles sammen på nye måder, der virkelig flytter økologien videre. Det er det sunde håndværk og kloge bondefag. Hverken ordet håndværk eller bonde ligger helt rigtigt i munden mere. En skam. Når det erstattes af ord som 'innovationskraft' og 'forandringsparathed', så mister det sin fornemme klang af, at der skal en meget omfattende kundskab til at fornemme den enorme kompleksitet, som er landbrugsfagets fornemme adelsmærke.

Så meget desto sjovere er det at holde vores kultur i hævd, den kultur, som fortsat kan skabe løsninger, der ikke kommer fra et kemisk laboratorium eller et it-bureau. Vi har selvsagt brug for biologien, informa-

tionsteknologien og meget andet videnstungt, men vi har ikke brug for naturfremmede og misforståede metoder, som kun vil føre vores civilisation ud over kanten. Vi har for længst sagt fra over for kemiske løsninger og fiflerier med arvemassen. Så meget desto mere er vi overladt til den intelligens, som ligger i at forstå, hvordan vi kombinerer bondefagets erfaring og håndværk med de teknologier, som også kan løfte os ind i nye tider.

Og det er i det felt, vi ser, hvordan årets nominerede kan vise vejen for andre. Mangfoldigheden er kendetegnende, og vi kan med god grund hylde dem, vi kan se går skridtet længere og dermed kan motivere andre til selv at følge efter og udvikle hjemme på bedriften. Derfor har vi i år sat fokus på fire væsentlige områder i jagten på det dygtigt udførte, gode, økologiske håndværk. Ekstraordinær dyrevelfærd, Økologi i balance – frigørelse fra konventionelle input, Øget jordfrugtbarhed og klimatænkning og endeligt Socialt engagement er de fire kategorier, hvor der i hver kategori er udvalgt tre dygtige håndværkere inden for hvert område.

Vi aner konturerne af en fremtid, hvor det måske ikke alene er de få, der kan få udmærkelsen, men at udmærkelsen også kan tilfalde den voksende gruppe af gårde, som lever op til en endnu mere fremsynet økologi. Den enkelte kan være frontløber for økologien! Og økologien er det for landbruget!

Fredag den 10. marts 2017 i Vingsted vælger økologiske virksomhedsfolk, landmænd, forbrugere, køkkenfolk og andre aktører i den økologisk branche hvem af de tre, der gør det allerbedst inden for hver af de fire kategorier. Du er også velkommen til at være med til at vælge.

BEDRE BALANCE GENNEM SAMARBEJDE

Den ideelle økologiske gård er selvforsynende med foder, strøelse og gødning og importerer recirkulerede næringsstoffer svarende til, hvad der fraføres bedriften.

Tekst: Irene Brandt

- Det er vigtigt at kende næringsstofbalancen på økologiske brug, og den økologiske landmand bør tænke i helheder - fra dyrenes foder og strøelse til gødningen på markerne, som skal anvendes optimalt, så næringsstofferne udnyttes af afgrøderne og ikke går tabt, siger Annette Vibeke Vestergaard, chefkonsulent i Landbrugs- og markedsafdelingen i Økologisk Landsforening.

I sit arbejde møder hun hele tiden de udfordringer, de økologiske landmænd skal håndtere i et erhverv, hvor mangfoldigheden mellem bedrifter er meget stor, og som betyder, at balancen kan være udfordret på forskellige områder.

- Recirkulering er et nøglebegreb for økologiske landmænd, som gerne vil frigøre sig fra brugen af konventionel gylle, siger Annette Vibeke Vestergaard og fortsætter:

- Gennem et godt sædskifte og ved hjælp af kvælstoffikserende afgrøder er det i dag muligt for de fleste økologiske landmænd at dække størstedelen af kvælstofbehovet - også selvom de ikke råder over husdyrgødning. Det er dog vigtigt at være opmærksom på, at sædskifte ikke kan erstatte behovet for andre næringsstoffer.

Digitale kataloger

Fosfor og kalium er derfor en større udfordring for de økologer, der ikke selv har animalsk gødning, eller som ikke har nok.

- Derfor er interessen for recirkulerede næringsstoffer også stor. Vi arbejder i Økologisk Landsforening løbende med at finde og udvikle nye kilder til fosfor og kalium, siger Annette Vibeke Vestergaard.

På foreningens hjemmeside er det muligt at finde Gødningskataloget, som viser hvilke næringsstoffer, der er tilgængelige kommune for kommune, og hvilke der kommer fra kilder, der er godkendt til økologisk landbrug.

Gødningskataloget har flere år på bagen, er kendt af mange og opdateres regelmæssigt. Du kan finde kataloget her: Okologi.dk/onlinegødning

Biomassekataloget er det nyeste skud på stammen. Kataloget indeholder med udgangspunkt i biogasanlæg en gennemgang af de restprodukter,

” Samarbejder giver landmændene mulighed for at bevare den økologiske balance.

ANNETTE VIBEKE VESTERGAARD.

som må anvendes på økologiske gårde. Du kan finde kataloget her: Okologi.dk/biomassekataloget

Samarbejde mellem landmænd

Men økologi i balance handler ikke kun om næringsstoffer som gødning. Foder og strøelse er i den ideelle økologiske produktion også produceret på gården.

- De landmænd, som ønsker at specialisere sig inden for eksempelvis planteavl eller mælkeproduktion kan i stedet samarbejde med hinanden. Den dygtige kvæg-, fjerkræ- eller svinebonde kan levere gødning til den dygtige planteavler, som til gengæld kan levere foder og halm. Disse samarbejder giver landmændene mulighed for at bevare den økologiske balance - og ofte ender gårdene med at samarbejde om endnu flere opgaver til gavn og glæde for alle parter, siger Annette Vibeke Vestergaard.

I nogle landsdele kan det være svært at finde tilstrækkelig med økologisk halm til strøelse i staldene.

- Her har de lokale landmænd udviklet alternativer, og flere og flere landmænd har skiftet halmstrøelsen ud med lyngflis, savsmuld, fliset have-park-affald, sand eller fibre, der er separeret fra gyllen. Det er alt sammen løsninger, som er med til at bevare den økologiske balance på gården, siger Annette Vibeke Vestergaard.

TIL GENGÆLD ER DET SPÆNDENDE

Niels Jørgen Vinge Rasmussen kan med 7.500 kg mælk pr. ko pr. år ikke prale med at være verdensmester i høj mælkeydelse; men omkostninger og indtægter følges ad på Kathrinesminde, som har været drevet økologisk, siden Niels Rasmussen overtog gården efter sin far i 1997

Tekst og foto: Irene Brandt

Solen skinner fra en skyfri himmel i Sønderjylland. Det er midt i februar, og minusgraderne er næste tocifrede om natten; men solen får hurtigt rimfrosen til at fordampe på kløvergræsmarken, og Niels Jørgen Vinge Rasmussens køer er søgt ud af stalden og tager forskud på foråret, mens de nipper til kløver, græs og urter. Gårdens yngste køer har horn, fordi Niels Rasmussen for fire år siden besluttede at gå fra økologisk til biodynamisk produktion.

- Det var en beslutning, jeg traf sammen med en lokal planteavler. Jeg får halm fra hans kornmarker til dybstrøelse i mine stalde, og han får den komposterede dybstrøelse retur til sine marker, fortæller Niels Rasmussen.

- Årene som mælkeproducent har lært mig, at vores problemer ikke kan afhjælpes ved højere mælkeydelse. Stiger ydelsen, falder prisen. Jeg har i stedet

valgt at specialisere min produktion, så vi kan få den bedste pris. Det kombinerer jeg med en low cost tilgang til driften. På denne måde har jeg en spændende hverdag med høj dyrevelfærd, samtidig med at jeg kan have overskud på min produktion, siger Niels Rasmussen.

Produktionen skiller sig ud

Da Niels Rasmussen overtog Kathrinesminde i 1997 efter sin far, lagde han driften om til økologisk produktion med det samme, og siden 1998 har gården været økologisk.

- Det økologiske regelsæt giver landmændene mulighed for at omlægge produktionen; men vil man være foregangsmand, er man nødt til at have skrapere regler for at skille sig ud. Derfor valgte jeg at blive demeter-godkendt, fortæller Niels Rasmussen.

Kathrinesminde:

Marker:

- ▶ Egen jord: 42 ha
- ▶ Lejet jord: 28 ha - heraf 13 ha eng
- ▶ Samlet areal i seks-årigt sædskifte: 57 ha
- ▶ Sædskifte:
 - ▶ Tre år med græs
 - ▶ Fjerde år: majs
 - ▶ Femte år: hestebønner
 - ▶ Sjette år: korn med udlæg af kløvergræs og urter.

Niels Jørgen Vinge Rasmussens køer har fået dannet en god rytme med selv at gå ud i solen, når de vil, og komme ind igen inden malketid.

Han skiller sig ud på flere områder inden for mælkeproduktionen:

Køerne sæsonkælver, og kalvene går med en ammetante i ca. tre måneder. Køerne gødes alle i starten af marts, og fra medio april til primo juni kælver de ude på marken. 1/3 af køerne tages fra til ammetanter, som hver får tildelt to-tre kalve, som dier i 12-14 uger, hvorefter kalvene fravænnnes. Enkelte senlakterende køer går sammen med to kalve og laver naturpleje på enge. De er langt fra kælving, og de kan derfor undvære kraftfoder og klarer sig på det græs, de kan æde på enge.

- Det er en stor fordel, at køerne kan hente rigtig meget foder på kløvergræsmarkerne lige efter kælvingen, når de har allermost brug for at græsse, som er køernes absolut foretrukne foder, siger Niels Rasmussen.

Køerne malkes på marken. En mobil malkestald og en mobil mælketank giver trivsel både til køerne og til Niels Rasmussen, som foretrækker at malke i det fri frem for inde i en malkestald. Om vinteren står det mobile malkeanlæg i den ene ende af kostalden; men om sommeren flytter det ud på markerne, hvor det med jævne mellemrum flyttes, så køerne ikke træder grønsværen op.

Lokker i stedet for at jage. Når man står over for et halvt hundrede køer, som kronnes af de flotteste horn, tænker man sig om. Det mærker forfatteren til denne artikel tydeligt, da vi står på marken, og køerne tager os i øjesyn.

- I starten af græssæsonen hegner jeg ca. 14 folde og kører fold-skifte efter hver malkning. Når jeg flytter til nyt areal efter 3. slæt, og typisk ikke gider hegne så meget sidst på sæsonen, går køerne i storfold, men kommer stadig selv til malkning. Dette kan lade sig gøre, fordi jeg har vendt malkestalden om, så jeg kan starte med at malke de første, der altid kommer drønende, når de hører, jeg starter op, og lade dem gå ud på en opsamlingsplads bagefter. Her får de så lidt majsensilage eller wrappet helsæd. En time senere er det meste af kogrupperne samlet, fortæller Niels Rasmussen og fortsætter:

- I stedet for at jage med køerne tager jeg udgangspunkt i deres naturlige adfærd. I biodynamikken taler vi om, at køer, som er flokdyr, har et 'gruppe-jeg', og at de derfor helst vil være samlet. Det kan man samarbejde med, når det handler om at få dem hen til malkestalden eller ind for natten.

Ploven står (næsten) stille. For at beskytte mikrolivet i markerne er Niels Rasmussen stort set stoppet med at pløje.

- Undtagelsen er, når kløvergræsmarkerne skal lægges om. Jeg har forsøgt blot at harve dem, inden jeg såede havre; men det endte med at være en græsmark! Så ploven kommer stadig i aktion, når græsmarkerne skal omlægges, siger Niels Rasmussen.

Kompost giver humus til jorden. Dybstrøelsen fra Niels Rasmussens stalde ligger mindst et år i kompoststak på marken, inden det køres ud på markerne,

hvor det tilfører jorden næring og sikrer en god humusopbygning i jorden. Niels Rasmussen præparerer dybstrøelsen inde i stalden, så komposteringsprocessen starter, inden strøelsen køres ud i kompostbunken. Bunken er dækket med fiberdug, så der er ilttilførsel til de øverste lag i kompostbunken.

God bundlinje: Som nævnt i indledningen af denne artikel har Niels Rasmussens køer en forholdsmæssig lav ydelse på 7.500 kg mælk om året pr. ko.

- Til gengæld er det spændende at kigge på bundlinjen, for vi bruger ikke mere, end vi tjener, siger Niels Rasmussen.

Gøder jorden

Niels Rasmussen er medlem af Mælkeudvalget i Økologisk Landsforening.

- I udvalget er ét af de store diskussionspunkter udfasning af konventionel gylle. Personligt mener jeg godt, at det økologiske landbrug kan undvære gyllen fra de konventionelle landmænd; men det kræver, at vi ændrer opfattelse af, hvad det er, vi skal gøde. Hvis landmandens fokus kun er på planternes gødningsbehov, så kræves der rigtig meget kvælstof til marken. I stedet kan man rette sin opmærksomhed mod at gøde jorden. Hvis man styrker det mikrobiologiske liv i jorden, er det slet ikke nødvendigt at gøde så meget, fordi mikroorganismerne gør næringsstofferne i jorden tilgængelige for planterne, siger Niels Rasmussen.

Han kører selv med en meget lav gødningstilførsel, som ligger under 50 kg. anvendt N pr. ha.

- Men jeg tror ikke, mine marker mangler noget. Jeg har godt nok ikke målt næringsindholdet i min jord; men jeg kan hvert eneste år ved selvsyn se, at afgrøderne står godt, siger Niels Rasmussen.

Kompoststakken forsyner gårdens jord med humus og næringsstoffer.

Kreaturer:

- ▶ Ca. 55 malkekøer af blandet herkomst: Krydsninger af Dansk Holstein, svensk rød malkeko, Flechvieh og malke-simmentaler fra Østrig
- ▶ Sæsonkælving i foråret
- ▶ Kalve går med ammetanter i tre måneder
- ▶ Mobil malkestald
- ▶ Holistisk afgræsning af markerne i højsæsonen.

ÆGPRODUCENT GÅR FEM PROCENT LÆNGERE

Jakob Kjær er en af de få ægproducenter, der fodrer sine høns med 100 pct. økologisk foder på trods af, at økologireglerne blot kræver, at 95 pct. af foderet skal være økologisk. Den høje pris for økologisk foder kan dog få ham til at droppe tiltaget

Tekst og foto: Maja Eline Petersen

- Hvis jeg kan få en merpris for at gøre noget andet og mere end bare at opfylde bundkravene for Ø-mærket, kan det være vejen frem for min bedrift, siger Jakob Kjær.

- Mine høns har fået 100 pct. økologisk foder siden efteråret 2012. Vi frygtede, at det ville gå ud over blommemfarven, at vi fjernede det konventionelle majs gluten fra foderet, men vi har ingen reklamationer fået på det, fortæller den økologiske landmand Jakob Kjær. Han driver gården Overgaard, der ligger 5 km syd for Hammerum ved Herning. Her holder han 9.000 høns af racen Lohmann brun, hvis æg sælges til Rema1000. På gårdens marker dyrkes bælgssæd, kløvergræs og forskellige kornarter som eksempelvis byg, der fodres til hønsene som helsædsensilage.

- Tildelingen af grovfoder til hønsene er dagens højdepunkt. Grovfoderet giver hønsene beskæftigelse, så de ikke bliver stressede og fjerpilningen holdes nede. Ensilagen af byghelsæd virker rigtig godt på min bedrift, da hønsene spiser kernerne, og samtidig bliver der strøet. Hønsene er nogle vanedyr, og derfor tildeler vi grovfoder året rundt, også om sommeren, hvor der ellers er tilplantet med lucerne og cikorie i hønsegården.

Gaardbo-produktion

Frigørelsen fra det konventionelle foder skete i forbindelse med at koncernen Hedegaard, der aftager Jakob Kjærs æg, lancerede et nyt mærke, der skulle hæve sig over minimumskravene til økologiske æg. Som tillæg til økologireglerne skulle Gaardbo-producenterne leve op til yderligere krav om fodring med 100 pct. økologisk foder, en høj andel af foder dyrket på egne marker og en særlig attraktiv hønsegård, hvilket udløste en merpris for de producerede æg. Konceptet var tilsyneladende ikke en succes, da Hedegaard tilbage i foråret trak kravene til foderet tilbage og dermed også

den merpris, producenterne tidligere havde modtaget.

- Konceptet er efter min mening blevet fuldstændig udvandet. Kravene til foderet var dét, der gjorde den største forskel for kvaliteten af produktet. Det eneste, der er tilbage nu, er, at produktionen er godkendt af Dyrenes Beskyttelse, hvilket giver os en merpris på en øre, fortæller Jakob Kjær.

Svære udfordringer

Fjernelsen af merprisen for tildeling af 100 pct. økologisk foder har også fået Jakob Kjær til at overveje, om han skal gå tilbage til at anvende fem pct. konventionelt foder, når han starter næste hønsehold op til maj.

- Prisen for det økologiske foder er den største hurdle. Som det eneste landbrugsprodukt bliver noteringen på æg ikke påvirket af efterspørgslen. Det, der afgør økonomien, er derfor prisen på foder, og lige nu er prisen for indkøbt økologisk foder for høj til, at det kan svare sig for mig at fortsætte med at fodre med 100 pct. økologisk foder, fortæller Jakob Kjær og fortsætter:

- Da kravene til 100 pct. økologisk foder blev fjernet i foråret, var hønsene 30 uger gamle. Det er et meget risikabelt tidspunkt at eksperimentere med fodringen, da hønsene i den alder er meget følsomme over for ændringer i foderet. Vi forsøgte derfor at lave en blød overgang, hvor vi gradvis gik tilbage til fodring med 95 pct. økologisk foder. Men foderforbruget steg med 10 gram pr. høne, og det blev derved dyrere end da al foderet var økologisk. Da hønsene foretrak det økologiske foder, gik vi tilbage til at fodre 100 pct. økologisk, selvom vi ikke fik en merpris fra Hedegaard.

- Det ville være rart, hvis vi kan få en hønserace,

der er tilpasset den økologiske produktion og dermed er mere hårdfør, når det kommer til fodringen. Hønsene, vi har til rådighed i dag i den økologiske produktion, er i bund og grund burhøns, der er fremavlet til den konventionelle produktion. Der skal ikke meget til at slå dem ud af kurs, siger Jakob Kjær.

Afventer debat

Da han byggede sit hønsehus til 9.000 høns tilbage i 2014, var det på den tid en stor bedrift. Udviklingen er siden da gået stærk, og bedriften hører nu til en af de mindre blandt ægproducenterne.

- For at følge med kan det være, at vi er nødt til udvide bedriften. Lige nu går jeg lidt og afventer, hvad det nye økologimærke vil indebære, fortæller Jakob Kjær.

Økologisk Landsforening arbejder for et supplerende økologi-mærke, der skal løfte økologi på områder som klima, socialt ansvar og bæredygtighed, hvilket vil kunne udløse en merpris for produkter som opfylder de højere krav.

- Hvis jeg kan få en merpris for at gøre noget andet og mere end bare at opfylde bundkravene for Ø-mærket, kan det være vejen frem for min bedrift, siger Jakob Kjær.

Fremtidsdrømme

På nuværende tidspunkt er Jakob Kjær i gang med at forhandle en aftale om at afsætte kløvergræs til et biogasanlæg 20 km fra bedriften.

- Kløvergræs er en nødvendighed i det økologiske sædskifte. Jeg kan desværre ikke inkorporere det i mit foder, da det er for tungt til fodermaskinen. Det er

” Hvis jeg kan få en merpris for at gøre noget andet og mere end bare at opfylde bundkravene for Ø-mærket, kan det være vejen frem for min bedrift.

svært at afsætte, hvis man ikke har en kontakt til en økologisk kvægbedrift, og sidste år måtte jeg sælge det til en lav pris til en konventionel landmand. Jeg håber derfor, at min aftale med biogasanlægget kommer i stand, så vi kan have et robust sædskifte med en stor andel kløvergræs og få gylle tilbage, der kan give et merudbytte i marken, forklarer Jakob Kjær. Om markdriften går han også med andre tanker:

- Det at være selvforsynende er jo nok de flestes drøm. Det bedste ville være, hvis man kunne have en samdyrkning af foderafgrøder til ensilage, hvor kvaliteten er optimal til fodring af hønsene. Men det kræver mange overvejelser, før man kan gå i gang med et sådant projekt, afslutter Jakob Kjær.

Kompoststakken er klar til at blive vendt en sidste gang, inden komposten skal spredes ud på Syrengårdens marker.

FORDI I FORTJENER DET

Far og datter, Morten og Martha Jensen, fra Syrengården er ikke i tvivl: Man kan ikke byde sin krop hvad som helst, så derfor spiser man selvfølgelig økologisk mad, for det fortjener vi

Tekst og foto: Irene Brandt

I 1983 overtog Morten Jensen sin fædrenes gård, Syrengården, nordøst for Odense, omlagde gården til økologi og gik i gang som frilandsgartner, og gennem årene har han især haft succes med sine kartofler, der er meget tidlige og klar til salg allerede i slutningen af maj/begyndelsen af juni.

- Geografisk har vi en fantastisk god placering. Her er let sandjord og kystklima; og dertil kommer, at vi med en placering øst for Odense får varmen fra den store by blæst med vestenvinden hen over vores marker. Vandet i fjorden er også altid er lidt varmere, fordi Fynsværket lukker kølevand ud i Odense Fjord. Disse faktorer tilsammen giver os mulighed for at høste kartofler meget tidligt i sæsonen, siger Morten Jensen.

Han har et godt øje for, hvordan varme - ikke bare fra byen, havet og fjorden - kan gøre gavn på gården. I gårdens ene drivhus ligger kartoflerne allerede til spiring. Hvis det er meget koldt om natten sørger en varmeblæser for at kartoflerne ikke får frost; men drivhuset er indrettet med stenfaskiner i gulvet, som opsamler varmen fra solskinstimerne om dagen. Om natten sørger den naturlige ventilation i rummet for, at varmen fra faskinerne frigives til rummet.

- Mit næste projekt handler om at udnytte overskudsvarmen fra komposten til opvarmning af det nye hus, vi skal til at bygge. Jeg vil lægge slanger, som kan optage varmen ind i væggene i den køresilo, hvor jeg skal opbevare komposten og på denne måde lave en

bioreaktor, hvor vi ikke skal have det store arbejde med at lægge slangerne ind i kompostdyngen, forklarer Morten Jensen.

Lokale ressourcer

Langt størstedelen af materialet til komposten henter Morten Jensen i nærområdet.

- Vi skal have næringsstofferne, vi eksporterer til byerne i form af fødevarer, tilbage til markerne. Slam fra rensningsanlæggene må vi ikke bruge. I stedet bruger vi organisk affald, som vi får fra mange kilder - blandt andet har vi aftaler med drivhusgartnere om at få planter og muld fra deres drivhuse, og vi får frugt og grønt, der bliver kasseret i dagligvarebutikkerne; men de økologiske grøntsager og frugter bruger vi til hønsefoder, så det kommer først på komposten sammen med gødningen fra hønsene, fortæller Morten Jensen, som i løbet af et år producerer 5-6.000 ton kompost.

Hypper sine kål

På markerne står der midt i februar stadig grøn- og savojkål, som dyrkes på kamme, der ligger med 3/4 meters mellemrum i hele markens længde.

- Vi er begyndt at hypper alle grøntsager, her på gården. Vi har selvfølgelig altid hyppet kartoflerne; men et år prøvede vi at bruge hypper-maskinen i de andre afgrøder, og så blev gulerødder og kål også hyppet. Det gav et godt resultat. Så det er vi fortsat med at

gøre, fortæller Morten Jensen, da vi passerer kålene på vej hen til den ene kompoststak, som snart vil blive spredt ud over gårdens marker.

- Vi skal til at gøre jorden klar til kartoflerne. Der skal køres kompost på marken - og gylle, og så skal vi en tur hen over den med stenstrenglæggeren. I uge 10 forventer vi at kunne lægge de første kartofler, fortæller Morten Jensen.

Derefter skal han i 12-13 uger holde markerne rene med striglen og gasbrænderen, kartoflerne skal hypes, og omkring 1. juni er de første klar til salg.

Ornegylle

Morten Jensen kan dog ikke klare sig 100 pct. uden et konventionelt input.

- Vi køber gylle fra den lokale ornestation, som dækker ca. 15 pct. af gårdens samlede gødningsbehov. Flydelaget fra gyllebeholderen komposterer vi. Selve gyllen kører vi ud på markerne; men det er en meget tynd gylle - dels fordi den er blandet op med vand, som de bruger på stationen til at holde stierne rene med, og dels fordi dyrene jo ikke skal opfedes, og derfor ikke får ret mange proteiner i foderet, siger Morten Jensen.

Hans datter, Martha Jensen, som er ansat på Syrengården, er uddannet økologisk landmand fra Kalø Økologisk Landbrugsskole og i gang med at videreudanne sig til phytoterapeut (specialist i lægeurter), tilføjer:

- Men vi er jo ikke i nærheden af den tilladte grænse for brug af konventionel gylle, og vi får tillæg til grundbetalingen, fordi vi er under den tilladte mængde anvendt N pr. ha. Udviklingsplaner Både far og datter er optimistiske, for de ser fremgang for den økologiske produktion overalt.

- Vi oplever en stigende interesse for både lokale og økologiske varer, så vi bor godt her tæt på en stor by som Odense, hvor især restauranterne er meget interesserede i at købe vores æg og grøntsager, fortæller Morten Jensen. Han tilføjer:

- Danskerne er dog stadig blandt de befolkninger, der bruger mindst andel af deres indtægt på mad. Det undrer mig, for jeg synes jo, man skal give sig selv og sin familie det bedste. På en måde er dårlig og billig mad jo udtryk for en form for lavt selvværd.

Martha Jensen supplerer:

- Du skal ikke byde din krop hvad som helst, så derfor bør du og alle andre selvfølgelig spise økologisk mad, for det fortjener vi.

Stor hønsesælger

De nye regler for stalddørssalg er blevet taget godt imod på Syrengården.

- De giver os helt nye muligheder for at sælge direkte fra gården. I dag har vi stalddørssalg, hvor kunderne betjener sig selv; men i vores udviklingsplaner indgår en ny gårdbutik. Vi har investeret i et ægpakkeri, og vi kan sælge hjemmeslåget fjerkræ direkte fra gården, siger Morten Jensen og med et glimt i øjet tilføjer han: - og vildt, vi selv har nedlagt!

Det lover ikke godt for rådyrene, der jævnligt ser deres snit til at fouragere på gårdens marker.

Det er i år 34 år siden Morten Jensen overtog Syrengården; men intet tyder på, at han er ved at drosle ned. Tværtimod. Der skal bygges nyt stuehus og en lade, hvor det nuværende hus ligger. Der er netop blevet bestilt et mobilt hønseshus med plads til 300 høns, og går alt efter planen, skal der endnu et mobilt hønseshus til senere.

- Med de mobile huse bliver det nemmere at sikre frisk græs til hønsene. Vi kan flytte husene ud på de høstede grønsagsmarker, og hønsene kan rydde op i resterne, mens de gøder markerne, siger Morten Jensen.

Syrengården

- ▶ 150 ha
- ▶ I 2017 fordelt som:
- ▶ 40 ha med tidlige kartofler
- ▶ 40 ha med senere kartofler - i alt ca. 20 forskellige sorter
- ▶ 30-40 ha med vinterhvede
- ▶ 3 ha med blandede grøntsager
- ▶ 3 ha med jordskokker
- ▶ Havre fylder hullerne i markplanerne ud
- ▶ Der produceres mellem 5-600 ton kartofler om året
- ▶ Syrengården beskæftiger ud over Morten og Martha Jensen endnu én fuldtidsansat, en elev og en flexjobber. Derudover er der i sæson ekstra mandskab på gården.

TO SIDER AF SAMME SAG

Økologisk landbrug skal også være klimavenligt

Tekst: Irene Brandt

Jordens evne til at binde kulstof og opbygge humus er afgørende for den økologiske landbrugsproduktions succes. En robust jord - med god jordstruktur og næringsstoffer, som er tilgængelige for planterne - er et vigtigt fundament for planteproduktionen. Dertil kommer, at den robuste jord med høj grad af kulstofbinding gavner klimaet, som ikke ubegrundet nyder stor bevågenhed.

- Jeg forventer, at reduceret jordbearbejdning bliver en del af den økologiske landbrugspraksis i takt med, at det økologiske landbrug udvikler sig, siger Janne Aalborg Nielsen, der er chefkonsulent i Landbrugs- og markedsafdelingen i Økologisk Landsforening, ØL.

I dag benytter mange økologiske landmænd jordbearbejdning flittigt i kampen mod ukrudtet, men denne praksis gavner hverken jordfrugtbarheden eller klimaet, konstaterer Janne Aalborg Nielsen.

- Klima og økologi er to sider af samme sag. Derfor skal vi i gang med andre metoder og i stedet eksempelvis bruge efterafgrøder og jorrdække hele året, så ukrudtet derved undertrykkes, og så der også er næring til de gavnlige mikroorganismer i jorden, siger hun.

Svær at dokumentere

Mens jordbearbejdning er et veldokumenteret redskab i kampen mod ukrudtet, og dermed vejen til et godt udbytte, så er det langt mere komplekst, hvilken betydning livet i jorden har for udbyttet. Jordbearbejdningen ødelægger meget af dette liv, som mange anser for at være essentiel for en god jordfrugtbarhed.

- Vi skal undersøge og udvikle økologiske dyrkningssystemer, der er baseret på mindre jordbearbejdning og øget input af biomasse til fodring af jordens liv. Conservation Agriculture, som praktiseres mange steder i verden, bør udvikles, så vi har en nordisk, økologisk version af dyrkningssystemet. Det er en virkelig spændende udfordring, som økologerne bør gå efter, siger Janne Aalborg Nielsen.

Vedrører os alle

Mette Kronborg er økologikonsulent i ØL's Landbrugs- og markedsafdeling med speciale i klima.

- Klima vedrører os alle, og det er en udfordring, vi alle skal tage ansvar for at løse. I bund og grund indgår det i den økologiske tankegang, at man selv-

Janne Aalborg Nielsen.

Mette Kronborg.

følgelig afleverer en jord til næste generation, som de kan leve af. Samtidig indgår mange af de ting, der forbedrer klimaet, også i det økologiske landbrug - for eksempel er reduceret jordbearbejdning, en stor andel kløvergræs i sædskiftet og veletablerede efterafgrøder, områder, som alle øger kulstofopbygningen og giver en mere frugtbar jord, siger Mette Kronborg.

ØL arbejder for, at vi på sigt ændrer vores kost, så proteinbehovet i større grad dækkes via vegetabiliske kilder og kødforbruget reduceres.

- Kødproduktionen er en stor udleder af CO₂, og inden 2030 skal udledningen fra de ikke-kvotebelagte sektorer - herunder landbruget - reduceres med 39 pct. i forhold til udledningen i 2005. Det er vi nødt til at forholde os til; men for jordens klima samlet set er det ikke en løsning, at danske landmænd, der sammenlignet med landmænd fra andre lande, har en lav klimabelastning, ophører med at producere kød, hvis efterspørgslen er uændret, og produktionen så bare flytter til udlandet. Efterspørgslen skal ned, før det gavner klimaet at reducere den danske kødproduktion, siger Mette Kronborg.

Derudover er der en række energibesparende tiltag, som landmanden kan etablere i form af vindmøller, solceller, biogasanlæg etc.

- Der skal fokus på alle de muligheder, der allerede findes for at forbedre de enkelte bedrifters klimaaftryk. Landmændene skal handle, og de skal præsenteres for fordelene ved et klimavenligt landbrug, både for jordfrugtbarheden, pengepungen og klimaet ikke mindst. På denne måde tager vi klimaudfordringen seriøst, og vi får økologisk landbrug ind i klimakampen, siger Mette Kronborg.

FRUGTBAR SANDKASSE

Rotationsafgræsning,
kompost og reduceret
jordbearbejdning sikrer
hver sæson Karl Henning
Mikkelsen flotte afgrøder. ▶

Jorden omkring Brande er kendt for at være sandet, og de 34 ha, Karl Henning Mikkelsen overtog i midten af 90'erne, var ingen undtagelse. I dag er jorden frugtbar, og grøntsagerne trives i gartneriet Højbo

Tekst og foto: Irene Brandt

Med en baggrund som ingeniør var Karl Henning Mikkelsen ikke fagligt klædt på til opgaven, da han for 20 år siden købte gården Højbo ved Brande med et jordtilliggende på 34 ha, hvor han var fast besluttet på, at han ville dyrke grøntsager.

- Jeg startede som økologisk landmand i 1997, men jeg havde ikke adgang til vanding, så mine grøntsager blev ikke nogen succes, fortæller Karl Henning Mikkelsen og tilføjer:

- Konsulenterne syntes, jeg skulle glemme alt om at realisere min drøm; men i stedet skruede jeg ned for ambitionerne og prøvede mig frem.

I dag dyrker Karl Henning Mikkelsen sine grøntsager - stadig uden vanding - men til gengæld med stor succes.

Taget ved lære

Skriddet for skridt har Karl Henning Mikkelsen prøvet sig frem, og undervejs har han ladet sig inspirere af især biodynamiske landmænd, der viste sig at være dygtige til at forvandle sten og sand til frugtbare marker.

- Jeg fandt jo ret hurtigt ud af, at en havremark ikke behøvede gylle, hvis den blev sået i en nedpløjet kløvergræsmark. Og det gav mig mod til at afprøve flere ting, fortæller Karl Henning Mikkelsen.

I 2006 begyndte han med det biodynamiske og demetergodkendelse af de første marker.

- Det gik lidt trægt med at sælge mine økologiske gulerødder. Havde de været biodynamiske, var der kunder. Så jeg besluttede at blive biodynamiker, omend med store overvejelser omkring gødning, hvor jeg nu ikke længere kunne importere gylle fra den nærliggende konventionelle mælkeproducent, fortæller Karl Henning Mikkelsen.

For at lære faget besøgte Karl Henning Mikkelsen Maria Thuns gård i Tyskland.

- Det var en øjenåbner at se hendes tilgang til at dyrke jorden. Og jeg tænkte, at når hun kunne dyrke grøntsager på en klippeskrænt, så kunne jeg også i sandjorden hjemme i Brande, fortæller Karl Henning Mikkelsen. Han fortsætter:

- Jeg besøgte flere andre større biodynamiske gårde, og filosofien på disse gårde var, at det er vores ansvar som landmænd at producere de bedste råvarer til vores kunder. Og at kvaliteten af råvarerne har betydning for vores sundhed, når vi spiser dem. Det gav rigtig god mening for mig - og vores ansvar stopper ikke ved forbrugerne. Det omfatter også jorden, vi som landmænd administrerer.

I Australien har Karl Henning Mikkelsen besøgt Alex Podolinski, der har været drivkraften bag omlægningen af over en halv million ha i Australien. Det er farme med flere hundrede ha vanskelig stiv jord.

- Også i denne skala kan de ved hjælp af biodyna-

Højbo

34 ha fordelt på:

- ▶ 2 ha med grøntsager
 - ▶ 6 ha med kartofler
 - ▶ 12 ha med korn
 - ▶ 14 ha med græs
-
- ▶ 18 simmentaler-kreaturer med opdræt
 - ▶ Al gødning fra kreaturerne komposteres
 - ▶ Gødning fra kreaturerne suppleres med hestegødning fra en rideskole.
 - ▶ Gårdens grøntsager sælges til Solhjulet, institutioner, til Kvikly og en café i Brande samt i mindre udstrækning ved staldørsalg direkte fra gården.
 - ▶ Kød fra gårdens simmentaler-kvæg sælges direkte til private.

miske metoder dyrke landbrug og frugtplantager med enestående høj kvalitet. Og det kan mærkes og ses, at jorden bliver drevet med hjertet.

Et åbent sind

Det glæder Karl Henning Mikkelsen, at flere og flere økologer i dag arbejder med rotationsafgræsning, kompost og reduceret jordbearbejdning. Metoder, han selv har stor succes med, og som hver sæson sikrer ham flotte afgrøder i en jord, konsulenterne for længst havde opgivet.

- Jeg har fulgt min intuition og lyttet til naturen, konstaterer Karl Henning Mikkelsen.

Det åbne sind har givet ham modet til at tage ved lære af indsigtfulde mennesker, han har opsøgt, og til at afprøve nye dyrkningsmetoder.

- Mit mål er en jord i 100 pct. balance, hvor ukrudtstrykket minimeres, og hvor muldlaget er ensartet - om det er på sandbanken eller i de lavereliggende områder med mårjord. Jeg tilstræber pløjefri dyrkning til gavn for humuslaget og mikrolivet i jorden, siger Karl Henning Mikkelsen. Udover en sundere jord ses og mærkes resultatet ved høst af afgrøder med blandt andet mere smag og duft samt bedre holdbarhed.

Levende jord

Maria Thuns Såkalender er et vigtigt arbejdsredskab på Højbo.

- Ved at lytte til jorden får jeg en oplevelse af, at jeg spiller sammen med noget, der er større end mig selv. Jorden er jo levende, og som alt andet levende påvirkes den af kræfterne i universet og energien i solsystemet. Disse kræfter samarbejder jeg med intuitivt, ligesom jeg er bevidst om min egen tilgang til jorden,

planterne og dyrene. Glæde, taknemmelighed og en vis ydmyghed er et godt udgangspunkt for et sådant samarbejde. Og det er en rigtig god fornemmelse, når mere og mere forskning dokumenterer, at det, vi gør, rent faktisk er det, der skal til for at skabe en levende jord og sunde stærke planter, siger Karl Henning Mikkelsen og tilføjer:

- Jeg havde ikke meget indsigt da jeg startede, men den er udvidet i arbejdet med jorden, og jeg kan kun opfordre til at andre følger denne vej, hvis man mærker en kalden eller blot savner mere dybde og dimension i det at arbejde med jorden og naturen. Eller om man blot ønsker at benytte dyrkningsmetoder, der er til absolut gavn for miljø og mennesker.

HVAD KAN MAN FÅ FOR EN KASSE ØL

... og hvor mange mennesker kan man brødføde med 11 ha? Man kommer uundgåeligt vidt omkring, når det handler om regenerative landbrug

Tekst og foto: Irene Brandt

Hvis du lader regnormene klare jordbehandlingen, og hvis du samtidig har et integreret dyrehold bestående af kvæg, får og fjerkræ, der kan gøde jorden, vil jordens humusindhold forøges. Og det er ifølge blandt andre økologikonsulent og landmand Steen Nørhede fra Birkegården ved Bårup vejen til at gøre mindre og tjene mere.

Den iskolde februarvind stryger hen over Birkegårdens hvedemark, som i løbet af det kommende år vil skifte karakter fra klassisk mark til et regenerativt landbrug.

Marken vil blive omkranset af læhegn. Og frugttræer og nøddebuske plantes i bløde buer med stor rækkeafstand på marken. Mellem rækkerne af frugttræer skal dyrene: først kvæget i to dage, så fårene i to dage og til sidst hønsene i to dage - og så forfra: kvæg, får, høns ... - foldafgræsse marken, der er tilsået med lucerne, kløver, fodergræsser og urter, så ædelysten hos dyrene optimeres. Den gødning, markens græsser og urter ikke kan opsamle, vil blive optaget af træerne mellem markerne.

Frugtbar køkkenhave

Mens marken er fremtid på gården, har arbejdet med

det regenerative landbrug stået på i flere år i Birkegårdens store køkkenhave og kartoffelbedet.

- Her dyrker jeg planter hele året og holder jorden grøn. Rødderne fodrer jordens mikroorganismer med sukkerstoffer og tilfører jorden organisk materiale, som er føde for jordens mikroorganismer, der både sørger for at dræne jorden og holde den porøs, siger Steen Nørhede og roder i jorden under de nedvisnede planter, som komposteres direkte oven på jorden i urtebedet. Jorden har en god struktur.

- Planternes rødder skaber den krummestruktur, der holder på vandet, og samtidig opbygger de jordens kulstoflager, siger Steen Nørhede.

Han ser frem til, at jorden under hvedemarken en dag er lige så frugtbar som jorden i køkkenhaven.

- Marken er blevet dyrket i mange år med salgsafgrøder, det har betydet et markant fald i kulstofindholdet og flere ukrudtsproblemer på marken. Og det er en ond cirkel, hvor jordbehandlingen mod ukrudtet resulterer i endnu mere kulstof tab fra jorden, siger Steen Nørhede.

Selvforsyning

Samspillet mellem Birkegårdens dyr og afgrøder skal

Steen Nørhede

Nyopgravede kartofler i februar.

Køkkenhaven på Birkegården er laboratorium for det regenerative landbrug, som Steen Nørhede ønsker at etablere på hele gården. Bedene, hvor urterne vokser, betrædes ikke, og jorden bearbejdes ikke. ►

på sigt resultere i en selvforsynende drift, hvor dyrene kan hente alt foderet i marken, og gårdens næringsstofbehov til gengæld dækkes af dyrene. Derudover skal gården også forsyne Steen Nørhede med både mad og produkter til salg fra gården.

- På Svanholm er et permakulturlandsby under opbygning. Her er der tildelt 15.000 kvm. pr. familie, og dette areal skal dække 90 pct. af familiernes behov for mad, foder og brændsel. Og det er jo ret fantastisk, hvis det er sandt, siger Steen Nørhede.

Udover at have fokus på at være selvforsynende med foder og mad har Steen Nørhede en lidenskab for teknik og maskiner, som er resulteret i, at hustanden for en lille investering og en stor arbejdsindsats i dag er selvforsynende med energi.

- I 1990 købte jeg min første solfanger for en kasse øl, fortæller Steen Nørhede.

I dag er solfangeren suppleret med solceller, flisfyr og masseovn, som begge fodres med træ fra egen skov.

- Vi kan i masseovnen varme hele huset op med seks rummeter brænde om året, fortæller Steen Nørhede.

Når solen skinner

Det brugte solcelleanlæg fik Steen Nørhede meget billigt, hvis han selv pillede det ned. Og fordi han selv har monteret det, kan han ikke sælge overskydende strøm til el-værket. Så når solen skinner over Midtsjælland, har Steen Nørhede travlt med at tænde for vaskemaskinen og andre strømslugere i familiens husholdning.

- Men nu har jeg fået fat i to 300 kg bly-akkumulatorer, (som jeg fik billigt. Jeg betalte kun bly-prisen.) De skal gemme den strøm, vi producerer på solcellerne, men som vi ikke selv kan følge med til at bruge. Og så har jeg også lige købt en lille 3 kWh husstandsvindmølle, som henover sommeren skal kobles sammen

med solcelleanlægget, fortæller Steen Nørhede.

El-nettet i huset er forberedt til 24 V jævnstrøm, som kan give strøm til LED-pærer.

Når solen ikke skinner

Hvis solen ikke skinner, vinden ikke blæser og batterierne er tappet for strøm, er Steen Nørhede helgarderet med en traktordreven nødgenerator, som også er leveringsdygtig i stærkstrøm til svejseapparatet og kompressoren i hans veludstyrede værksted, hvor han flikker alle de brugte energikilder sammen til velfungerende apparater.

- Jeg vil gerne vise, at det er muligt - hvis man er kreativ og kan finde ud af at genbruge andres affald - for en investering på max 50.000 kr. at blive selvforsynende med el. Med et normalt el-forbrug er denne investering tjent ind på tre år, siger Steen Nørhede.

Grønt genbrug

Turen rundt i køkkenhaven viser, at Steen Nørhedes tekniske snilde også er resulteret i andre smarte, grønne løsninger. Han har for eksempel lavet et meget billigt, mobilt hønseshus ved hjælp af stellet fra en udrangeret camp-let og et legehus, naboens børn var vokset fra. Steen Nørhedes hustru, Pia, står ikke tilbage for ægtefællen. Hendes bidrag er en mobil hønsfræser, der som alt andet på gården er fremstillet af genbrugsmaterialer.

Det sidste stop er kartoffelbedet, hvor Steen Nørhede i foråret lagde kartoflerne direkte på jorden. Oven på kartoflerne lagde han et ti centimeter tykt lag komposteret staldgødning, og oven på gødningen et 15-20 centimeter tykt lag halm. Kartoflerne satte top, skulle hverken luges eller hyppes, og i februar kan Steen Nørhede stadig finde nye kartofler under halmen. Nogle kartofler er blevet lidt grønne, andre har fået lidt muse-gnav; men resten er lige til gryden.

MERE HUMUS KAN REDDE LANDBRUGET

En pct. mere humus i de øverste 25 cm af jorden svarer til binding af:

- ▶ 25 ton kulstof per hektar
- ▶ 2,5 ton kvælstof per hektar
- ▶ 350 kg svovl per hektar

Ifølge Martin Beck er opbygningen af humus i landbrugsjordene vejen frem. Det vil give os sundere fødevarer og kan løse mange af de store miljø- og klimaudfordringer, vi står overfor

Tekst: Maja Eline Petersen

- Hvis indholdet af varig humus øges fra to til fem pct. i pløjelaget, vil der kunne bindes 125 ton CO₂ pr. ha. Dermed vil der lagres betydelige mængder kulstof samtidig med, at jordfrugtbarheden øges betragteligt. Dette fortæller Martin Beck, der er uddannet agronom og har flere års erfaring som økologisk- og biodynamisk landbrugskonsulent. Han er specialist i jordsundhed og står for driftsplanlægningen i marken, kompostering og fremstilling af præparater til markerne hos landbrugsfællesskabet Almende ApS i Sønderjylland.

- De afledte effekter af et øget humusindhold er mange. Gødningsbehovet i det økologiske jordbrug vil mindskes, og sundheden af vores fødevarer vil øges. Ved at være med til at lave mere humus, vil landbruget også kunne yde økosystem-tjenester. Den højere jordfrugtbarhed vil give en højere artsdiversitet i jorden og dermed skabe en større diversitet over jorden. Næringsstofferne vil bindes bedre i jorden, hvormed hele udvaskningsproblematikken kan løses. Desuden

vil den effektive binding af kulstof gøre, at vi kan løse klimaforandringerne, fortæller Martin Beck.

Køerne er løsningen på klimaudfordringen

- Hovedprioriteringen i mit arbejde er at producere sundere fødevarer, der kan ernære mennesker tilstrækkeligt, og det kræver en frugtbar jord. De fødevarer, landbruget producerer i dag, ernærer os ikke godt nok. Det, vi spiser, har stor indflydelse på, hvordan vi har det. Uden den rette ernæring, er det første, vi mister evnen til, at tænke, groft sagt. Vi skal derfor være bedre til at ernære krop, sjæl og ånd. Det gør vi ved at få mere humus i jorden, fortæller Martin Beck.

Drøvtyggeren med dens fire maver er den aller mest effektive til humusopbygningen. Stofskiftet hos drøvtyggerne, med en fermenterende proces i maven og iltning via drøvtygningen, er optimeret med henblik på huminstofdannelse. Derfor er køerne hos Almende helt centrale i opbygningen af humus.

Almende:

Almende ApS er et biodynamisk landbrugsfælleskab i det sydvestlige Sønderjylland.

Det består af gårdene Langmose, Rosenholm og Holmgård.

- ▶ Der dyrkes 720 ha jord, hvoraf 160 ha dyrkes pløjefrit (hele arealet vil gradvist overgå til pløjefri dyrkning).
- ▶ Der holdes 360 biodynamiske køer.

For Martin Beck er køerne helt centrale i humusopbygningen. Hver ko omsætter cirka fem ton tørstof pr. år. Når en ko æder græs, bliver græsset podet med mikroorganismer. Dette gør koen særlig værdifuld. Foto: Simon Fischel.

- Det er en fejtagelse, at vi siger, at koen er klimaskadelig. Hvis de fodres på rette vis med mindre kraftfoder og mere grovfoder og styret græsning, og vi dermed udnytter deres evne til at lave huminstoffer, er de samlet set med til at reducere klimaforandringerne, fortæller Martin Beck.

Hos Almende fodres køerne derfor med hø. Det er med til at give bedre gødningskvalitet og mælkekvalitet.

Samtidig praktiserer de holistisk afgræsning, hvilket binder en større mængde kulstof i jorden.

Kompost

Kompostering er anden central proces, de har stort fokus på hos Almende. Med kompostering er det hensigten at konservere kulstof til varig humus, således at kulstoffet ikke længere er udsat for at blive omsat yderligere. Dermed beskyttes det imod at tabes fra jorden i form af kuldioxid. Som udgangspunkt kan al organisk stof komposteres, men for at få dannet en stor mængde, er det vigtigt at have en stor mængde lignin i udgangsmaterialet. Derfor modtager de hos Almende haveparkaffald fra kommunen, som de blander med dybstrøelse og gylle i deres kompost. Komposten laver de hvert forår og efterår i gamle køresiloer.

- Udformningen af komposten er meget vigtig. Komposten opsætter vi i en trapez-formet mile, hvormed stakken er flad på toppen. Der er særligt vigtigt, at toppen er glat og flad, for at komposteringen forløber bedst muligt. I starten kan stakken dampe lidt, men ved at give den et lag "hud" på toppen i form af moden kompost eller gylle, undgår man tab af næringsstoffer. En vellykket kompostering giver stabilt kulstof. Hvis man kommer ubehandlet dybstrøelse og gylle direkte ud på marken, sker der derimod en fuldstændig nedbrydning, hvormed kulstoffet kan tabes til atmosfæren, fortæller Martin Beck.

Fladekompostering

Et af de nyeste værktøjer til opbygning af jordens humusindhold er fladekompostering. Ifølge Martin Beck er det en endnu mere effektiv humusdannende proces end den ovennævnte komposteringsmetode, men den er dog ikke så effektiv som den proces, der sker i køerne. Udgangspunktet for en fladekompostering er en levende grøn afgrøde, da der er brug for en energikilde i form af sukkerstoffer samt planteproteiner og lignin. Den grønne mark gennemskæres i tre til fire centimeters dybde, og et mikrobielt præparat udsprøjtes på det afskårne materiale.

- Vi sprøjter mælkesyrebakterier ud, som vi selv har brygget ud af hø-te. Herefter lader vi marken være i fred. Efter syv til ti dage er fladekomposteringen afsluttet, og vi kan så direkte i jorden, fortæller Martin Beck.

Ofte afholdes økologer fra den pløjefri dyrkning af frygt for problemer med ukrudt. Men det er ifølge Martin Beck helt forkert.

- Jo mere vi bekæmper ukrudtet ved at vende jorden, jo værre bliver problemet. Ved pløjning ødelægges svampenes habitat. Svampene er meget længere om at genetablere sig end bakterierne, hvilket skaber et bakteriedomineret jordliv for vores kulturplanter. Det forskubbede svampe-bakterie-forhold skaber gode vækstbetingelser for ukrudtet. Det er derfor vigtigt med et afbalanceret svampe-bakterie-forhold, for at holde ukrudtet nede. Desuden er svampene vigtige for at give jorden en god struktur og en god bæreevne, fortæller Martin Beck og fortsætter:

- Vi har lavet et forsøg, hvor vi har ladet kvik gro på marken. Herefter har vi afskåret det og ladet det forgære ved fladekompostering. Det viser, at fladekomposteringen også kan være en effektiv bekæmpelsesstrategi.

- ▶ Almende er selvforsynende med alt foder på nær nogle mineraler.
- ▶ Som grovfoder får køerne udelukkende hø.
- ▶ Kraftfoderet består af korn, ærter, hestebønner, lupin og havre.
- ▶ Desuden produceres konsumkorn på 200 ha.
- ▶ Mælken leveres til Naturmælk.

Jo mørkere og jo mere jordlignende, komposten er, jo bedre. Det indikerer nemlig et højt humusindhold og mange huminstoffer. Foto: Simon Fischel.

DU HJÆLPER - OG DU FÅR HJÆLP

.....

Økologiske landbrug har gode rammer for at etablere arbejdspladser for de mennesker, der enten har svært ved at få fodfæste på arbejdsmarkedet, eller som har brug for at blive sluset tilbage efter sygdom

Tekst: Irene Brandt

- Det er ikke ny viden, at arbejdet med dyr og planter på for eksempel et økologiske landbrug har en god indflydelse på menneskers trivsel. Derfor er det også oplagt, at de landmænd, der kan rumme et ansvar for andre mennesker, påtager sig opgaven med at udvikle gårdens sociale engagement, siger Peter Søndergaard, der er økologikonsulent i Økologisk Landsforings Landbrugs- og markedsafdeling.

- Men selv om det ikke er noget, der giver de helt store udslag på bundlinjen, så er der fordele for de gårde, som åbner portene og inviterer de mennesker ind på gården, som har svært ved at få fodfæste på arbejdsmarkedet, eller som har brug for at blive sluset tilbage til et job efter sygdom, siger Peter Søndergaard.

Det ugjorte bliver gjort

De landmænd, som allerede løfter et socialt ansvar, har opdaget, at der er en del opgaver på gårdene, som i modsætning til tidligere bliver løst i dag.

- De mennesker, som gården kan tilbyde arbejde, kan måske ikke arbejde så meget. De er måske heller ikke klar til at påtage sig et stort ansvar på gården; men vi ser gang på gang, at de meget gerne vil tage fat og langt de fleste vokser med opgaven. Udover de traditionelle opgaver på gården kan de også sørge for lettere vedligeholdelsesopgaver og små-reparationer. I landbruget er der jo meget gode muligheder for at etablere stillinger, der er tilpasset de funktioner, de socialt udsatte borgere kan magte, siger Peter Søndergaard.

Regler - en udfordring

Det Samfundsnyttige Landbrug, som Peter Søndergaard er tilknyttet, arbejder også med udvikling af modeller, der kan lette samarbejdet mellem de kommunale jobcentre og landmændene, der traditionelt ikke har en ret stor fælles berøringsflade.

- Der er ingen tvivl om, at der er brug for et øget fokus på, at landmændene ikke er klar til at sætte sig ind i komplicerede regler i forbindelse med, at de åbner deres gård for socialt udsatte medborgere. Den dag, vi har forbedret dette samarbejde, er jeg ikke i tvivl om, at antallet af socialt engagerede landbrug vil vokse markant, siger Peter Søndergaard.

” Den dag, vi har forbedret samarbejdet mellem kommunerne og landmændene, er jeg ikke i tvivl om, at antallet af socialt engagerede landbrug vil vokse markant

PETER SØNDERGAARD

ÉN SKAL GÅ FORREST

.....

Sølager Værksteder i Halsnæs Kommune tilbyder uddannelse og arbejde til mennesker, der står uden for det etablerede arbejdsmarked

Tekst og foto: Irene Brandt

Ved første øjekast ser vagtskemaet imponerende ud. Mindst tyve medarbejdere er noteret med fornavn på listen; men ved nærmere eftersyn viser det sig, at nok er der mange, men mødetiderne er fleksible, og langt fra alle er på arbejde hver dag. Stedet er personalestuen i tilknytning til Sølager Værksteders landbrug. Der er kaffe på kanden, og her er lunt og hyggeligt efter en rundvisning i det kolde vejr udenfor.

Jens Mølgaard Drejer er tovholder på værkstedernes landbrug og den, der sørger for at alle - uanset om de er stu-elever, egu-elever, praktikanter fra jobcentret eller udviklingshæmmede - har en beskæftigelse i landbruget.

- Her kræver det, at man går forrest og selv laver det hårde arbejde, så de andre kan lære, hvordan det skal udføres, siger Jens Drejer, der er uddannet landmand og agrarøkonom.

Lokalt samarbejde

De daglige opgaver for medarbejderne omfatter fod-

ring og pleje af dyrene i landbruget. De suppleres med forskellige opgaver, som årstiderne byder på: Om foråret bearbejdes og tilsås markerne, køerne kælver, og der lægges kartofler. Om sommeren holdes afgrøderne fri for ukrudt, der laves hø og grovfoder til dyrene. Senere høstes korn og halm, som køres hjem i laden. Om efteråret tager medarbejderne kartofler op og gør klar til vinteren. I løbet af vinteren muges kostalden, og der køres møg ud på markerne.

Ud over de praktiske gøremål i landbruget er medarbejderne også involveret i en række samarbejder i lokalsamfundet.

Jens Drejer er godt tilfreds med de muligheder, arbejdet giver for at afprøve de mange idéer, han udtænker.

- Vi vil meget gerne være åbne over for lokalsamfundet, derfor bruger vi også en del tid på samarbejder med andre landbrugere i kommunen. Det er for eksempel resulteret i samarbejdet Spisekammer Halsnæs og i Torup Marked samt høst- og julemarker, forklarer Jens Drejer.

Mens Chris kører traktoren på plads får Jens, Mads og Henrik sig et hvil uden for kostalden.

Skaber arbejdspladser

Halsnæs Kommune tilskynder værkstederne i Sølager til at samarbejde, men - understreger Jens Drejer - det er ikke kun for kommunens skyld, at han personligt investerer både arbejdstid og fritid i aktiviteterne.

- Det er oplagt for et sted som Sølager Værkstederne er være med til at understøtte den lokale fødevarereproduktion i vores kommune. Og så håber vi selvfølgelig, at øget aktivitet på de forskellige gårde i kommunen også kan betyde, at der opstår et behov for den arbejdskraft, vi uddanner her på værkstederne, siger Jens Drejer.

Skolehaver

I løbet af det kommende forår rykker 16 klasser fra Enghave Skolen i Frederiksværk en del af deres undervisning til Sølager Værkstederne, hvor hver klasse får tre haver, som de skal tilså, passe og høste hen over sommeren.

- Det glæder vi os til. Skoleeleverne vil bringe endnu mere liv ind på Sølager Værksteder, og samtidig vil vores ansatte og elever få opgaver i relation til skolehaverne, så vi har endnu flere meningsfulde arbejdsopgaver til vore medarbejdere, siger Jens Drejer.

Heste, grise, køer og får

Sølagers Landbrug drives økologisk. På 38 ha dyrkes foder til dyreholdet, og landbruget er stort set selvforsynende.

Landbruget har 15 Hereford ammekvæg med opdræt, søer med smågrise og produktion af slagtesvin, seks heste, får, geder og forskellige andre smådyr.

Både gartneriet og landbruget sælger kød og grønt til lokalsamfundet.

Stolte medarbejdere

Mads, Henrik og Chris var hurtige til at slå følge, da Jens Drejer viste rundt på gården.

Henrik er dækket af hvidt støv. Han var ved at blande foder til slagtesvinene, der går på stald ved siden af hestene. Inde i kostalden har herefordkøerne

søgt ly for den bidende kulde, men en spand kartofler lokker flokken ud på marken.

De drægtige søer går på en anden mark. Langs vejen er hegn væltet, hvilket undrer og giver anledning til mange spørgsmål - og til at hegn til sidst rejses igen. En medarbejder har sat sig for at køre én af stedets traktorer, men traktoren er ikke just samarbejdsvillig. Så Jens Drejer beder Chris køre traktoren på plads. Det gør han med stolthed, glæde og stor snilde.

Vi kommer forbi det lune drivhus, hvor en brændevov holder kulden væk, og arealet, hvor eleverne fra Enghave Skolen snart skal i gang med at dyrke økologiske grøntsager. Rundvisningen slutter i den lille gårdbutik, hvor man kan købe gårdens grøntsager, og i det trange rum er Mads ved at revne af stolthed over de flotte grøntsager, som er lagt frem i kasserne:

- Har du set, vi har røde kartofler, siger han, lige inden vi går ind til kaffen, der venter på kanden.

Jens Mølgaard Drejer er tovholder på Sølager Værkstedernes landbrug.

Sølager Værksteder

Sølager Værksteder træner funktionsnedsatte i at arbejde efter ydeevne. På de beskyttede værksteder tages der udgangspunkt i medarbejdernes individuelle ressourcer, praksisfælesskaber og at sikre alle et positivt arbejdsmiljø. Der er fokus på læring, træning og udførelse af arbejdsopgaver. Værkstederne arbejder for åbenhed og samarbejde i forhold til lokalsamfundet.

STU

Siden august 2012 har Sølager Værksteder tilbudt en tre-årig STU-linje. Der er plads til ti STU-elever.

STU er en ungdomsuddannelse for unge med særlige behov. Uddannelsen er et individuelt tilrettelagt uddannelsesforløb for unge, der af fysiske eller psykiske grunde ikke kan gennemføre en anden ungdomsuddannelse på normale vilkår. Uddannelsen varer tre år og består af undervisning, praktisk træning og mesterlære på værkstederne og uddannelsespraktik i virksomheder eller på institutioner.

MADEN FØRER OS SAMMEN

For Trine Bech er det sociale engagement det, der skal til for at løfte vores samfund. Hendes ønske er, at den mad hun producerer, skal være med til give folk et bedre liv. Både fordi det er sundt, og fordi det kan danne rammen om et fællesskab, der kan løfte vores samfund

Tekst og foto: Maja Eline Petersen

- Det sociale engagement er det, der driver mig, og det der øger min livskvalitet. Vores moderne samfund er styret af vækst, og det roterende hamsterhjul tager kreativiteten fra folk. Jeg vil gerne vise folk, at der er andre måder, hvorpå man kan leve sit liv. En måde hvor vi gør noget for hinanden og gør noget sammen. Det er sådan vi får skabt et godt samfund. Dette fortæller landmanden Trine Bech, der driver gården Spirelyst ved Bislev i Himmerland.

Trine Bech er oprindeligt uddannet landmand, men uddannede sig efterfølgende til socialpædagog. Efter flere års fysisk og psykisk hårdt arbejde som socialpædagog, gik hun i 2011 ned med stress. Da var det, at hun tog beslutningen om at stå af ræset og gå en anden vej. Hun købte en nedlagt planteskole og gik i gang med at omlægge stedet til et økologisk landbrug med kvæg, får, høns og ænder og gårdbutik, hvorfra produkterne kunne sælges. I hjertet af huset fik hun bygget et stort køkken, med køkken-ø og god spisebordsplads, da køkkenet er omdrejningspunktet for Trine Bech. Det er her, rammerne skabes for et godt fællesskab, hvorfra hun kan udbrede forståelsen for princippet 'fra jord til bord'.

- Der ligger så mange kerneværdier gemt i det at være fælles om at tilberede et måltid. Jeg vil gerne styrke bevidstheden om, hvad gode og naturlige råvarer betyder for smagen og genoplive glæden ved at være fælles om et måltid, fortæller Trine Bech.

Fælles slagtedag

Siden Trine Bech fik sin gård, har hun ved mange lejligheder åbnet op for folk udefra og delt glæden ved det fælles måltid. I oktober 2016 blev dørene åbnet for ni asylansøgere, der blev inviteret til at komme ud og slagte høns.

- Vi havde 60 æglæggende høns, der ikke længere lagde nok æg og derfor skulle slagtes. Normalt destruerer vi de udtjente høns, da det ikke kan svare sig at sende dem til slagteri, da suppehønsene er svære at afsætte, fortæller Trine Bech.

For at hønsene skulle komme nogen til gavn, lavede Trine Bech og hendes søster en aftale med Hanstholm Asylcenter. Det resulterede i, at ni asylansøgere en efterårsdag kom på besøg hos Trine Bech.

- Vi havde kaffe, the og kage klar. Jeg startede med at fortælle lidt om mig selv og om, hvordan vi plejer at slagte hønsene, og så gik de ellers i gang. Nogle slagtede, mens andre plukkede og rensede, så hønsene blev klar til at blive taget med tilbage til asylcentret.

Dagen sluttede af med fællesspisning, hvor maden, der bestod af Trine Bechs oksekødssuppe og en suppe asylansøgerne havde medbragt, blev indtaget under høj stemning.

- De var befriende at være sammen med, da de var glade, sang og lavede sjov. Samtidig gav dagen mig ny inspiration. De brugte en anden slagtemetode end den jeg var vant til. Det gjorde, at slagtingen foregik mere stille og roligt og på en mere human måde. Den

Spirelyst

- ▶ 1,1 ha
- ▶ 10 ha kløvergræsmarker i Øster Hornum.
- ▶ Forpagter 8 ha engareal i Halkær af kommunen, der afgræsses.
- ▶ 22 moderfår af racen Spelsau.
- ▶ 80 høns og 300 kyllinger.
- ▶ 8 køer, 2 tyre og 8 kalve.
- ▶ 400 ænder.
- ▶ Planlægger højbede foran gårdbutikken og overvejer at få grise.

◀ Fårene er af racen Spelsauer. Fårene er stærke og hårdføre, kødet er velsmagende og deres skind er velegnet til mange nytteformål. Det går helt i tråd med Trine Bechs tanker om fødevarer og ressourcer – de skal bruges, ikke smides ud. På sigt vil skind og uld kunne købes i Trine Bechs gårdbutik.

Om sommeren afgræsser Trine Bechs kvæg engene ved Halkær. Det er et samarbejde om naturpleje mellem Aalborg Kommune og otte lodsejere. Afgræsningen sikrer biodiversitet i området, desuden er det godt for kvæget, som spiser varieret og får brugt deres krop. Det giver kød med struktur og kraft.

slagteteknik har jeg nu taget til mig, og det viser bare, hvor meget vi kan lære af hinandens forskellige kulturer, fortæller Trine Bech.

Ekstra gevinster

Trine Bech elsker at prøve noget nyt, for som hun siger, skal vi rystes lidt, så vi bliver bedre rustede til at stå imod hårde tider. Derfor er hendes gård også tilmeldt Wwoof, en international økologisk bevægelse, hvor folk fra hele verden kan komme og arbejde på gården til gengæld for kost og logi.

- Sidste år havde vi hele ti Wwoof'ere. Det kan være en udfordring at invitere folk ind i sit liv, men hvis tingene ikke går helt som planlagt, lærer vi også noget af det. Jeg har lært, at det, der er vigtigt for at det bliver en succes, er, at jeg kommunikerer mine tanker ud, så dem der kommer, ved hvad jeg tænker, fortæller Trine Bech.

Når man åbner dørene op, kan der komme mange gode ting ud af det. Eksempelvis er en af de tidligere Wwoof'ere nu blevet Trine Bechs svigerdatter.

Hjælper folk på vej

Trine Bech vil gerne være med til at skabe arbejdspladser. Desværre er omsætningen endnu ikke til, at hun kan ansætte folk med løn. Alligevel vil hun gerne tage folk ind på gården, for hun føler at hendes uddannelser som socialpædagog og landmand, gør hende i stand til at hjælpe folk på vej.

- Jeg har haft en pige til at hjælpe på gården, der havde svært ved at finde ud af, hvad hun skulle med sit liv. Jeg kunne se, at det gav hende noget at komme her. Det fik hende til at vokse og gro og gav hende mod på at søge ind på en uddannelse, fortæller Trine Bech og tilføjer:

- For mig er det vigtigt at huske på, at hvis du udviser respekt for andre, får du respekt igen. Den tillid bruger jeg også i min gårdbutik. Hvis folk ikke har penge på sig til at betale varerne, kan de få lov til at betale senere. Jeg kan mærke, at det gør noget ved folk, når de bliver mødt på den måde. Det er det, der får det til at fungere, ikke smålighed.

NÆRVÆR OG SAMARBEJDE

Birgit Madsen og Per Uglebjerg er taknemlige for al den opbakning og hjælp, de har fået gennem årene. I øjeblikket er det tre frivillige fra Bakkedalens Støtteforening, som bygger en sal til foreningens mødeaktiviteter på Bakkedalen - blandt andet den årlige generalforsamling, som er årets højdepunkt, med spisning, foredrag og socialt samvær. Fra venstre i bageste række: Peter Kim, Jørgens Hansen og Kurt Christensen. Fra venstre forreste række: Christian Connie, Birgit Madsen og Per Uglebjerg.

Det lille landbrug Bakkedalen eksisterer i kraft af sit tætte samarbejde med kunderne, som ud over at aftage afgrøderne fra markerne også kommer og giver en hånd med, når der skal sås, luges og høstes. Andre kommer via gården videre i (arbejds)livet efter for eksempel sygdom

Tekst og foto: Irene Brandt

I det sydvestlige hjørne af Fyn lige inden Fyn bliver til det Fynske Øhav, ligger halvøen Horneland, et smukt, kuperet landskab, hvor moderne markredskaber ikke kan gøre megen gavn. Og midt mellem de smukkeste bakker putter gården Bakkedalen sig. På gården bor Per Uglebjerg og Birgit Madsen. De købte gården i 1983. Med i købet fik de 6 tdl. skov/enge og 14 tdl. dyrket jord. Siden er der kommet høns og køer til.

- Vi har dyrket jorden biodynamisk lige siden, fortæller Per Uglebjerg.

Det meste af arbejdet på gården foregår som på et landbrug i 70'erne - det vil sige en hel del håndarbejde.

- For eksempel er det manuelt arbejde at radrense og grave rodfrugter op her på gården, siger Per Uglebjerg, og Birgit Madsen kommenterer med et smil:

- Det er hårdt arbejde; men så må man jo tage en pause, når man ikke kan mere.

Men Per Uglebjerg er alvorlig:

- Ligesom økologerne, der ønsker at løfte den økologiske produktion med et 'økologi-plus'-mærke, drømmer jeg om et 'Demeter by hand'-mærke, som kan bane vej for mere håndværk og flere biodynamiske landmænd. I dag er der næsten ikke en mellemting mellem et havebrug og industriproduktionen i den biodynamiske produktion.

Noget for noget

Den dag, Økologi & Erhverv besøger Bakkedalen, er der hektisk aktivitet på gården. Medlemmer af gårdens støtteforening er i fuld gang med at bygge en ekstra etage på en tilbygning til gårdens stuehus. Når byggeriet er færdigt, er der en mødesal for foreningen i den nye etage.

- Støtteforeningen blev etableret i 1995. Da der var flest medlemmer, var der 80. I dag er der 50, siger Birgit Madsen. Per Uglebjerg tilføjer:

- Det startede med, at vi ofte traf folk i nærområdet, som gerne ville købe vores grøntsager, men som syntes, at biodynamiske grøntsager var for dyre. Så lavede vi en aftale med dem om, at hvis de hjalp os med at dyrke afgrøderne, gav vi 25 pct. rabat på de

grøntsager, de købte - og sådan fungerer det mere eller mindre stadigvæk.

Støtteforeningen forsøger at tage en lille del af byrden ved at samle flest mulige personer omkring Bakkedalen og ellers udtænke muligheder for at realisere Bakkedalens filosofi i praksis.

Kulturbærere

Rundt om bordet er Christian Connie kommet til. Christian Connie er pianist og sommelier med speciale i biodynamiske, franske vine. Han har tidligere arbejdet frivilligt på Bakkedalen, men er nu vendt tilbage som logerende for at fordybe sig i sin musik - samtidig med at han stadig arbejder som sommelier tre dage om ugen i København.

- Når man besøger Per og Birgit, besøger man ikke bare et landbrug. De er en institution inden for det biodynamiske landbrug, og de er kulturbærere for en kultur, der rækker langt ud over dette sted. Og folk kommer her, fordi de hér både kan få og give, fortæller Christian Connie, der som alle andre af gårdens gæster er gledet ind i familien. Han tilføjer:

- Her mødes man med stor tillid. Per og Birgit er erfarne menneskekendere, og de har evnen til at møde folk, som de er. Jeg tror, at alle, der kommer her, har den samme indre oplevelse af stedet, selvom vi alle er meget forskellige.

Langt ude

Geografisk ligger Bakkedalen langt ude. Til gengæld har gårdens ejere placeret sig og deres jord midt i livet med ønsket om at etablere et levende landbrug i samspil med gårdens lokalområde. Et hurtigt kig i listen over støtteforeningens medlemmer viser, at for en gård som Bakkedalen er et lokalområde et vidt begreb. Ud over et medlem fra Horne er der medlemmer fra Viborg, Ans, Børkop, Millinge og København.

- Vi vil gerne have folk til gården, og vi er meget imponerede af hvor mange, der finder herud. Nogle kommer for at hjælpe i markerne. Andre kommer, fordi vi også tilbyder et forløb, hvis man efter for eksempel sygdom skal tilbage til arbejdsmarkedet. Og så

Bakkedalen

- ▶ 10 ha opdyrket med op til 40 forskellige afgrøder på friland og i drivhus, bær, frugter + græs og korn.
- ▶ 10 jerseykøer.
- ▶ Æglæggere. 30 stk.
- ▶ 8 får.

kommer børnene fra børnehaver fra nær og fjern to gange om året og ser, hvordan man såede og høstede i gamle dage, mens de synger forårs- og høstsange. På denne måde lærer børnene tidligt, hvordan en landmand arbejder, siger Birgit Madsen.

Selv arbejder hun som pædagog i en steinerbørnehave for at supplere familiens indtægt, og hun lægger ikke skjul på, at hjælpen fra Støtteforeningen, praktikanterne og wwoof'erne er vigtige for gården.

- Selvfølgelig har vi brug for dem, ikke mindst socialt, men det er gensidigt. Vores gæster får dækket et behov, samtidig med at de udfylder en rolle.

” Når man besøger Per og Birgit, besøger man ikke bare et landbrug. De er en institution inden for det biodynamiske landbrug, og de er kulturbærere for en kultur, der rækker langt ud over dette sted. Og folk kommer her, fordi de hér både kan få og give.

CHRISTIAN CONNIE

Bakkedalens livsfilosofi (uddrag):

”Jorden skal gavne både dyr og mennesker. Udviklingen af mennesket og et levende landbrug indadtil og udadtil er centrale udgangspunkter i vores filosofi. Derfor dyrkes jorden biodynamisk, som er en dyrkningsmetode, der tilgodeser flere vinkler af livet og universet, herunder menneskets sundhed, spirituelle liv.

(...)

Bakkedalens filosofi indeholder også idéer om frigørelse af jord fra ejer - og jordspekulation, for at kunne garantere biodynamisk dyrket jord til næste generation. På nuværende tidspunkt er gården gældfri, gennem en strategi anlagt midt i 1990'erne.

(...)

Bakkedalen er et sted, hvor der foregår praktisk undervisning for skolebørn, ligesom også voksne kan komme og arbejde i kortere eller længere perioder på Bakkedalen bl.a. også Wwoof'ere.”

VI SÆTTER RAMMERNE FOR DYRENE'S LIV

.....

Det økologiske regelsæt er en nedre grænse - og den må gerne udfordres

Tekst: Irene Brandt

- Det er utroligt dejligt, når de landmænd, der løfter dyrevelfærden på bedriften for dyrenes skyld, også kan finde en afsætningskanal, der giver landmanden mulighed for at få betalt indsatsen, siger Lars Lambertsen, der er omlægningskonsulent i Landbrugs- og Markedsafdelingen i Økologisk Landsforening.

Han fortsætter:

- Vi bliver hele tiden klogere, og økologien udvikler sig i takt med, at vi får ny viden. Det bør det økologiske regelsæt også gøre. Indtil dette sker, skal vi huske, at regelsætte kun er en nedre grænse, som vi selvfølgelig gerne må udfordre.

Naturlig adfærd

Lars Lambertsen advarer mod, at man tillægger dyr menneskelige egenskaber.

- Gør man dette, er man også tilbøjelig til at tænke, at dyrene skal have det lige så godt, som jeg. Men dyrene har helt andre behov end mennesker, og behovene er forskellige fra art til art. I stedet skal man tage udgangspunkt i den adfærd, dyret ville have, hvis det levede vildt i naturen, og i dyrets instinkter, siger Lars Lambertsen og fortsætter:

- Vi har domesticeret husdyrene gennem mange tusinde år. Det forpligter, og vi skal som minimum sikre, at dyrene kan leve i staldene og på markerne under vilkår, hvor der er gået mindst muligt på kompromis med dyrenes mulighed for at udfolde deres naturlige adfærd.

Betaler sig

Høj dyrevelfærd er ikke kun en ekstra omkostning på bedriften. I mange tilfælde reducerer dyrevelfærdstiltag omkostningerne andre steder i gårdens regnskaber.

- For eksempel er sen fravæning et tiltag, som kan aflæses positivt på udgifterne til dyrlæge og medicin, siger Lars Lambertsen.

Men velfærdsmæssige tiltag, som giver succes i én besætning, er ikke nødvendigvis en god løsning i andre besætninger.

” Vi må blive ved med hele tiden at søge den rigtige løsning på de udfordringer, den enkelte landmand står overfor.

LARS LAMBERTSEN,
OMLÆGNINGSKONSULENT.

- Bedrifterne varierer meget i størrelse. Og tiltag, som har virket på en stor gård, er ikke nødvendigvis anvendelig på små gårde - eller omvendt. Vi må blive ved med hele tiden at søge den rigtige løsning på de udfordringer, den enkelte landmand står overfor.

Tilsvarende skal vi have øje for den teknologiske udvikling, som åbner op for helt nye tiltag i staldene og på markerne, siger Lars Lambertsen.

Skal og kan

Lars Lambertsen arbejder primært med produktion af økologiske svin, og det er i denne produktion han har størst erfaring, og derfor også herfra han tager sit afsæt; men han understreger, at høj dyrevelfærd er vigtig inden for al animalsk fødevareproduktion.

- I hverdagen er der rigtig mange ting, man kan gøre for at højne dyrevelfærden. Det handler ikke kun om de fysiske rammer. Landmandens kendskab til sine dyr er en meget vigtig faktor, når det handler om dyrevelfærd - og alle de tiltag, som kan forbedre dyrevelfærden uden de store investeringer, skal man selvfølgelig lave med det samme. Andre tiltag, som kræver store investeringer i for eksempel staldsystemer, skal man nok lige sætte sig ned og beregne de økonomiske konsekvenser på, inden man begynder at bygge, siger Lars Lambertsen.

DYREVELFÆRD BETALER SIG

Fem konkrete tiltag, som forbedrer dyrevelfærden på Hestbjerg Økologi, har sikret virksomheden en kontrakt med Coop, der honorerer indsatsen

Tekst og foto: Irene Brandt

”Poppelgris fra Hestbjerg

Smag forskellen. Poppelgris koteletter har smag og struktur, der giver et saftigt og lækkert måltid. Hos Hestbjerg går grisene frit på masser af plads i poplernes skygge. Det gode dyreliv gør forskellen.”

Ovenstående tekst kan læses på forsiden af emballagen, når man køber for eksempel økologiske 'Poppelgris fra Hestbjerg'-koteletter i én af Coops butikker. På bagsiden uddybes fortællingen om de vestjyske grise, der tilbringer de første 10 leveuger på marker med skov.

- Markedet for salg af økologisk kød udvikler sig hele tiden, og for ti år siden var det ikke sikkert, at vi kunne sælge vores kød, som vi gør nu, siger Marianne Fløe Hestbjerg, der har ansvaret for kommunikation og HR i Hestbjerg Økologi.

Hendes mand, Bertel Hestbjerg, overtog gården St. Hestbjerg i 1995 efter sin far. Han startede med at producere frilandsgrise, men i 2005 omlagde han produktionen til økologi.

Dynamisk proces

- Ideen med de tiltag, der skulle øge grisenes velfærd, handlede primært om en faglig udfordring og et samspil med forbrugerne, der skulle afklare, om markedet var klart til et sådant produkt. Sekundært har det selvfølgelig også været intentionen, at de ekstra produktionsomkostninger skulle dækkes ind via en højere afregningspris, siger Bertel Hestbjerg.

Han understreger, at man ikke skal forvente at få dækket merudgifterne i udviklingsfasen. Den er for egen regning.

- Mit udgangspunkt har været, at vores tiltag ikke må fordyre produktet med mere end højst 10 pct. Vi kan sagtens indføre tiltag, som løfter dyrevelfærden yderligere, men som jeg ser det, handler det om en dynamisk proces, hvor vi sammen med vores kunder (Coop) skal finde et niveau, der tilfredsstiller både grisene og forbrugerne, siger Bertel Hestbjerg.

Han forventer, at markedet for økologisk kød med ekstra dyrevelfærd vil fortsætte med at udvikle sig.

- Om et par år kan vi udvide paletten af velfærdstiltag på vores gårde i takt med, at det bliver muligt at få dækket omkostningerne til investeringerne, siger Bertel Hestbjerg.

Nicheproduktion

Tidligere solgte Hestbjerg Økologi sin produktion gennem Friland a/s. I dag sker det gennem selskabet Organic Pork, som Hestbjerg Økologi er medejer af.

- Friland ønskede ikke at markedsføre vores produktion som et specialprodukt. De holdt fast i, at de kun leverer én kvalitet inden for den økologiske svinekødproduktion, fortæller Bertel Hestbjerg.

- Vi har en volumen i vores produktion, så vi kunne gå solo, men mindre producenter kan også være med, hvis de kan finde hinanden og etablere samarbejder omkring et fælles løft af deres produktion, siger Bertel Hestbjerg.

Han så gerne, at organisationer som for eksempel Økologisk Landsforening gik ind som fødselskøber i dette arbejde.

- Foreningen kunne se det som sin opgave at hjælpe de landmænd, der gør noget ekstra. For eksempel med at få synliggjort den ekstraordinære indsats, så den kan belønnes på prisen. Det bliver på gårdniveau, og uden at landmændene skal forholde sig til endnu et regelsæt, siger Bertel Hestbjerg.

Hestbjerg Økologi har selv løftet denne opgave og høster i dag frugterne af en stor indsats både i produktionen og omkring markedsføringen af virksomhedens produkter.

- I dag prioriterer vi at investere i højere velfærd. Alternativt kunne vi have øget produktionen inden for det økologiske regelsæt; men den dag, afregningsprisen for økologisk svinekød falder til et lavere leje, fordi produktionen er på vej op, da tror jeg, at vi med vores produkt bedre kan holde prisen, siger Bertel Hestbjerg.

Troværdighed

Den overordnede målsætning på Hestbjerg Økologi handler om stadig mere dyrevelfærd og en bæredygtig produktion.

- Troværdighed er vigtig, når man etablerer sig med et brand, der er baseret på høje målsætninger. Den historie, vi fortæller, skal være i overensstemmelse med virkeligheden. Vi fortæller derfor den reelle historie - og skjuler ikke, at vi også har udfordringer i vores produktion, siger Marianne Fløe Hestbjerg.

- Vi bruger blandt andet facebook og vores hjemmeside til at fortælle om arbejdet i virksomheden, og jeg kan se, at der hver eneste dag er nye, der kigger forbi vores side, siger Marianne Fløe Hestbjerg.

En af de udfordringer, Bertel Hestbjerg er åben om, er pattegrisedødeligheden i produktionen, som han synes er for høj.

- Vi er som alle økologiske svineproducenter udfordret af, at avlsmaterialet er udviklet til den konventionelle produktion med et stort fokus på at få antallet af grise pr. kuld øget. I den økologiske produktion har vi

Velfærd straffes

De arealer, der er beplantet på grisemarkerne, kan Hestbjerg Økologi ikke få grundbetaling fra EU til. Da der er tilplantet i alt 45 hektar, giver det en betydelig årlig reduktion i EU-betalingerne.

► **Marianne og Bertel Hestbjerg er ikke kommet gratis til den merpris, de i dag får for deres økologiske svinekød. Dels er der indsatsen i produktionen, og dels - og ikke mindst - er det arbejdet med at markedsføre den høje dyrevelfærd. Her er det direkte samarbejde med Coop af stor værdi.**

” Om et par år kan vi udvide paletten af velfærdstiltag på vores gårde i takt med, at det bliver muligt at få dækket omkostningerne til investeringerne.

svært ved at håndtere, at soen får flere grise, end hun har pletter til at die, siger Bertel Hestbjerg, der vanen tro ikke sidder og venter på, at andre løser dette problem.

I samarbejde med en ung, nyetableret landmand arbejder Hestbjerg Økologi i øjeblikket på at starte et økologisk avlsarbejde.

- Målsætningen er, at vi om et par år kan udskifte vores nuværende genetik med søer, der på en række parametre er bedre tilpasset de rammer, som økologisk svineproduktion er underlagt. Det er et sats, for det handler jo ikke kun om at finde en egnet so. Kvaliteten af det færdige produkt – svinekødet – skal som minimum kunne matche det nuværende. Uanset at man kan være uenig i prioriteringen af avlsmålne i den konventionelle svineproduktion, har avlsarbejdet i dansk svineproduktion på en række områder – herunder lavt fedtindhold i kødet – været en succes, siger Bertel Hestbjerg.

▼ **Mærker fortæller ikke alt, der skal også en fortælling til, og Hestbjerg Økologi tager emballagen i brug**

HESTBJERG HAR GIVET SKOVEN TILBAGE TIL GRISENE

På faremarkerne går grisene i skyggen af popler, og når trækroneerne har vokset sig store nok, høstes de til økologisk biobrændsel. Smågrisene får lov at vokse op i fred og ro, og de dier hos soen i to til fire uger længere end økologikravet. I det hele taget er dyrevelfærden for poppelgrisene i top, både af hensyn til dyr, natur – og smag.

Det frie rolige liv omgivet af poppeltræer gør dyrenes kød smagfuldt, fast og saftigt – simpelthen økologisk svinekød i særklasse. Poppelgris forhandles i Coops butikker, og du kan smage forskellen i alt fra medister til svinekam. Velbekomme!

Hestbjerg

coop

Hestbjerg Økologi

- Hestbjerg Økologi producerer 40.000 grise baseret på 1.950 søer.
- Halvdelen af grisene opfedes af Hestbjerg Økologi. Resten sælges til økologiske kollegaer.
- Grisene afsættes gennem afsætningselskabet Organic Pork, som Hestbjerg Økologi ejer 1/3 af. Selskabet sælger kødet fra Hestbjerg Økologi som henholdsvis Poppelgrise fra Hestbjerg (aftages af Coop) og Bertels Organic, som sælges til catering og food service.
- Ud over Marianne og Bertel Hestbjerg er der ansat 26 medarbejdere i Hestbjerg Økologi. Medarbejderne er fra Danmark og Rumænien, og alle er ansat på danske overenskomster.

Dyrevelfærd på Hestbjerg Økologi:

På Hestbjerg Økologi arbejdes der ud fra mottoet: "Hvis du genfødes som gris, vil du ønske, at du havner hos os i Hestbjerg Økologi."

På toppen af det økologiske produktionsprincip har Hestbjerg Økologi etableret fem tiltag, der giver dyrene yderligere velfærd.

- Drægtige søer har adgang til et bælte med popler og gran, og i vinterhalvåret kan de fouragere på et areal med jordskokker eller andre rodfrugter.
- På faremarkerne er der plantet gran, popler, æbler, mirabelle, surbær og nøddebuske.
- Grisene fravænnest først efter ti uger.
- Slagtesvinene får to gange dagligt grovfoder, som er iblandet friske rodfrugter.
- Slagtesvinene har adgang til en 'wellness'-afdeling hvor grisene har mulighed for at stimulere deres rodeadfærd. Gulvet i denne afdeling er dækket af afskrab fra lokale heder.

MALKEKØER ER SOM TOP-ATLETER

For mælkeproducent Gert Glob Lassen er malkekøernes velfærd det vigtigste. For at opnå dette, er det altafgørende med en god bemanning og luft i programmet til at tage sig af problemerne, når de opstår

Tekst og foto: Maja Eline Petersen

- Malkekøer er som topatleter, der skal præstere hver dag, og det skal vi sætte rammerne for, at de kan. De rammer prøver jeg at sætte så vidt muligt efter køernes præmisser, fortæller mælkeproducent Gert Glob Lassen, der driver gården Ellinglund ved Silkeborg.

- Det, der efter min mening giver en høj dyrevelfærd hos os, er, at vi har en god bemanning af kvalificerede folk, der gør en god indsats. Den gode bemanning, godt håndværk og god tid er altafgørende for at få dyrevelfærden i top. Hvis hverdagen er så stram, at man ikke med det samme kan hjælpe en ko, der kælder, er syg eller kommet til skade, så er det, at det går galt. Det er i disse situationer, man får sin bedste timeløn. Det er derfor vigtigt, at der er folk nok, og at der er luft i programmet til uforudsigeligheder. Det kræver også, at man må prioritere behårdt. Vi har fornylig droppet opfedningen af tyrekalve for at få fuldt fokus på mælkeproduktionen. Vi kunne sikkert også godt fejle lidt mere, men pasningen af vores køer er det, der kommer først, fortæller Gert Lassen.

Sunde køer holder længe

- Vi har to mål for køerne; en høj mælkeydelse på 12.000 kg EKM og en lav udskiftningsprocent. Det

er simple overordnede mål, vi har, men der er mange ting, der skal gå godt for at det lykkes. Derfor er vi også altid i udvikling. Målet er en udskiftning på 20-25 pct., og nu er den helt nede på 19 pct. Det, at mine køer kan holde til at producere mælk i så lang tid, må være en indikator for god dyrevelfærd, mener Gert Lassen og fortsætter:

- Dyrelægeregningen kan være en stor udgift, så det er et økonomisk incitament for at gøre alt, hvad man selv kan for at undgå, at køerne bliver syge eller kommer til skade. Efter min mening når man langt med god pleje, sæbevand og pebermyntecreme. Hvis køerne går hen og bliver syge, snakker vi om, hvorfor det er sket, og hvordan vi kan forhindre, at det sker igen.

Senere fravæning

- Ko og kalv er sammen et døgn til halvandet. Jeg interesserer mig meget for, om den periode kan blive længere, da forsøg har vist, at råmælken de første fire dage har stor effekt på kalvens sundhed. Nogle af mine kolleger har prøvet at holde ko og kalv sammen i længere tid, men jo længere tid de får lov at gå sammen, jo mere når de at binde sig til hinanden, forklarer Gert Lassen.

Ellinglund

Ellinglunds vigtigste økonomiske aktivitet er mælkeproduktion. Mælken bliver lavet til økologisk ost på Them andelsmejeri. I 2006 overtog Gert Lassen gården af sin far, der havde drevet den siden 1976. Gården blev omlagt til økologi i 1996 af Gert Lassens far.

- ▶ Gården har tre fastansatte og syv deltidsansatte.
- ▶ Besætningen består af 325 malkekøer med opdræt.
- ▶ Køerne er rotationskrydsninger mellem racerne Sortbroget Holstein, Rød Dansk Malkerace og den franske malkerace Montbéliard.
- ▶ Køerne malkes i malkekarrusel i tre hold tre gange om dagen.
- ▶ Jordtilliggende er 500 ha, hvoraf der er 250 ha græs, 50 ha naturgræs ved Bøllingsø, 100 ha rug og 100 ha havre.
- ▶ Desuden drives en hestepension på den nyindkøbte nabogård.

▶
Malkekøerne har fået en udendørs terrasse, der giver dem bedre plads, når de er opstaldet i vinterperioden.

▶▶
Sandet køler køerne og har en dæmpende effekt på bakterier. Desuden bliver sandet ikke kompakt og vil forme sig efter den tunge ko.

Gert Lassens goldkøer og opdræt får masser af halm til dybstrøelse. Dermed holdes strøelsen tør, så det der vindes på komfort ikke mistes

I naturen fravænner koen kviekalve, når de er omkring ni måneder og tyrekalve når de er 11 måneder. Hvis kalven tages fra koen efter ét døgn, når de ikke at udvikle stærke bånd. Senere fravæning giver derimod afsavn og kan medføre en stor stressbelastning.

- Kan vi finde en måde, hvor de kan gå sammen i længere tid uden at gå på kompromis med deres velbefindende, vil det være optimalt. Det vil dog kræve mere med et sådant system, da man skal være opmærksom på, om kalven får nok mælk og tilbyde supplerende mælk, hvis det ikke er tilfældet. Hvis det gør en positiv forskel for køerne, vil vi gerne gøre en

ekstra indsats, men det skal give mening for dem, fortæller Gert Lassen.

- Vores kvægpasser vil formentlig ikke synes, det er en god idé med senere fravæning, da vi allerede har en meget lav kalvedødelighed. Hvis først kalven er født levende, har vi kun mistet en til det seneste år. Det vil derfor nok kræve lidt overtalelse, hvis han skal med på idéen om senere fravæning, fortæller Gert Lassen med et smil.

FODERMESTER PÅ SAVANNEN

.....

Hans Henrik Thomsen vakte stor opmærksomhed sidste år, da han byggede en svinestald med plads til 150 slagtesvin. Under stalden har han monteret larvefødde, og to gange i døgnet flytter han stald og indhegning ca. 30 meter

Tekst og foto: Irene Brandt

- Når mine slagtesvin går ude på marken, er det som at have dyr på savannen. Dér søger dyrene selv derhen, hvor græsningen er bedst. Hér sørger jeg for at placere stalden og stien dér, hvor der er noget at hente for grisene. Man kan sige, jeg er fodermester på savannen, siger Hans Henrik Thomsen.

Han er uddannet landbrugsarkitekt; men for to år siden blev han fuldtids-landmand på gården Hallundbjerg ved Brønderslev, som har et jordtilliggende på 100 ha.

- Vi har fokus på planteavl; men havde et ønske om selv at producere økologisk gødning, hvilket slagtesvin er gode til, siger Hans Henrik Thomsen.

Kedelig udsigt

- Jeg var ikke interesseret i en investering, jeg skulle

være 'gift' med de næste 30 år. Jeg ville have muligheden for at sadle om, hvis jeg om ti år vil lave noget helt andet. Derudover ville en normstald nemt kunne ødelægge den flotte udsigt, der er fra ejendommen. Et besøg ved Magnus Nyman på Källunda Gård i Sverige gav den sidste inspiration til at blive mobil slagtesvineproducent, og det blev starten på Purplefarm, siger Hans Henrik Thomsen.

Stalden har siden 1. januar kørt på en mark, der var bygemark i sommer, og hvor der blev sået en efterafgrøde af olieræddike. Denne stald er en prototype, og i løbet af 2017 får Hans Henrik Thomsen to nye stalde. Og hvis andre har lyst til at arbejde med mobile grisestalde, kan stalden nu købes gennem Purplefarm.

EKSTRAORDINÆR DYREVELFÆRD

Hans Henrik Thomsen vurderer, at han bruger tre gange så megen tid på sine grise, som et tilsvarende antal grise i en fast stald ville kræve.

Mere tid og mere luft

Hans Henrik Thomsen vurderer, at han bruger tre gange så megen tid på sine grise, som et tilsvarende antal grise i en fast stald ville kræve.

- Når vi har alle tre huse i gang til sommer, forventer jeg dagligt at bruge i gennemsnit to-tre timer på at passe grisene, hvilket svarer til en udgift på 2 kr. pr. kg slagtet kød, konstaterer Hans Henrik Thomsen og tilføjer.

- Til gengæld arbejder jeg ude i den friske luft og ikke inde i en stald. Mine grise har høj dyrevelfærd og meget lav sygdomsfrekvens, og det gør arbejdet noget sjovere.

Havregrød

En del af forklaringen på de sunde grise er det gode liv på marken, en anden grund er den 32 grader varme havregrød med rodfrugter, Hans Henrik Thomsen serverer for de små pattegrise, når de kommer til gården syv uger gamle.

- De skal vokse fra 12 kg til 110 kg og have en god tilvækst. De skal derfor have en god bakteriefloa i maven, så de ikke får diarre, når de fravænnenes, siger Hans Henrik Thomsen. Han er ikke bange for at tage utraditionelle metoder i brug, og har blandt andet brugt hestevisker og ernæringskonsulent til mennesker i arbejdet med sine dyr.

Ustressede dyr

Når Hans Henrik Thomsen spænder traktoren for stalden og flytter den og indhegningen ca. 30 meter længere op ad marken to gange dagligt, flytter grisene, der bor i stalden, med.

- De er vant til, at der sker noget, og derfor bliver de ikke stressede, når de skal læsses på en lastbil og køres til slagteriet. Jeg tror derfor ikke, at jeg behøver slagte mine dyr på marken for at undgå at stresser dem, forklarer Hans Henrik Thomsen.

Sandhedens time

Til sommer vil Hans Henrik Thomsen få fotograferet de marker, grisene har gået på, med en drone.

- Fotograferne skal vise, om grisenes gødning er nogenlunde jævnt fordelt på markerne. Det er jo ikke så hensigtsmæssigt, hvis kornet ender med at vokse ujævnt, fordi gødningen fra grisene ikke er fordelt godt nok på marken, siger Hans Henrik Thomsen.

- Det er en del af udfordringen ved denne form for svineopdræt; men jeg synes også, vi skylder at bevise, at vi faktisk kan have en rentabel produktion i disse rammer, samtidig med at en frugtbar jord får noget at leve af, siger Hans Henrik Thomsen.

Hallundbjergs frilandsslagtesvin

- ▶ Når produktionen til sommer er fuldt udbygget med tre mobile stalde, forventer Hans Henrik Thomsen, at han kan opfede 1.300 slagtesvin fra 12 kg til 100 kg om året med 150 slagtesvin pr. stald i 18 ugers rotation.
- ▶ Svinene henter ca. 10 pct. af foderet på marken i form af bladgrønt, rødder og regnorme. Det giver Hans Henrik Thomsen en besparelse på 80 kr. pr. slagtesvin.
- ▶ 25 pct. af gårdens gødningsbehov til 100 ha planteavl dækkes af slagtesvinene.
- ▶ Fordi grisene selv finder protein på marken i form af blandt andet regnorme, forventer Hans Henrik Thomsen, at han kan erstatte det berigede svinefoder med eget korn.

To gange i døgnet får svinene ny, frisk jord at rode i. Her går de på en høstet bygmark, hvor der er sået olieræddike som efterafgrøde.

Det er generalforsamlingen i Økologisk Landsforening, der fredag den 10. marts afgør, hvilke fire nominerede - én i hver kategori - der repræsenterer det bedste økologiske håndværk.

Efter generalforsamlingen kan du læse, hvem generalforsamlingen valgte,

i **Økologi & Erhverv** og på denne hjemmeside:

okologi.dk/håndværk

Økologi i balance

Kan økologiske landbrug klare sig uden input fra det konventionelle landbrug? Ja, siger ØL. Måske, siger andre. Men forbrugernes holdning er ikke til at tage fejl af: De ønsker ikke at købe økologiske produkter, der er frembragt ved brug af konventionel gylle, halm etc.

Økologisk Landsforening ønsker at synliggøre de løsninger, der gør det økologiske landbrug uafhængigt af det konventionelle input.

Socialt engagement

Der er mange måder at udvise socialt engagement; men fælles for alle er, at det sociale engagement på denne ene eller anden måde giver gården mulighed for at give et ekstra bidrag til samfundet. De sunde, økologiske produkter fra gården er en basisydelse; men tager man derudover ansvar over for sine medborgere i lokalsamfundet, så er det et engagement ud over det forventelige.

Økologisk Landsforening ønsker at synliggøre initiativer inden for eksempelvis: uddannelse af landbrugselever, beskæftigelsestilbud til mennesker, der har mistet kontakten til arbejdsmarkedet, samarbejde med folkeskoler og sociale institutioner eller gode arbejdsforhold for de ansatte.

Ekstraordinær dyrevelfærd

Kan kalven blive sammen med koen i længere tid? Kan svinene opfedes på friland? Kan fjerkræ og svin leve livet i en 'skov'? Kan dyrene slagtes på marken - eller kan transporttiden til slagteriet reduceres markant? Økologireglerne rummer en række krav til dyrevelfærden på de økologiske gårde. Disse krav er minimumskrav, og mange økologiske landmænd i hele landet tilbyder deres dyr bedre velfærd, end regelsættet kræver.

Økologisk Landsforening ønsker at synliggøre mangfoldigheden inden for tiltag, som gavner dyrevelfærden på de økologiske gårde.

Øget jordfrugtbarhed og klimatænkning

Jordens evne til at binde kulstof og opbygge humus er afgørende for den økologiske landbrugsproduktions succes. En robust jord udpines ikke, og næringsstofferne er tilgængelige for planterne, når jorden er fuld af liv. Dertil kommer, at den robuste jord med høj kulstofbinding gavner klimaindsatsen, som ikke ubegrundet nyder stor bevågenhed. Økologiske landbrug har her et fortrin, som skal udvikles endnu mere.

Økologisk Landsforening ønsker at synliggøre det håndværk, der fremmer denne udvikling.

GODT ØKOLOGISK HÅNDVÆRK 2017 er en del af projektet:

Forbrugertillid og markedsvækst via formidling og udvikling af økologisk praksis.

Projektet har fået støtte fra Promilleafgiftsfonden for landbrug